

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Bakalářská práce

Spolkový a veřejný život ve městě Zábřeh

Pavčina Hořková

© 2017 ČZU v Praze

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Pavλίna Hořková

Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Spolkový a veřejný život ve městě Zábřeh

Název anglicky

The associational and public life in Zábřeh

Cíle práce

Tématem bakalářské práce je problematika spolkového a veřejného života. Výzkum bude zaměřen na vybranou obec – město Zábřeh ležící v Olomouckém kraji (okres Šumperk).

Cílem práce bude v rámci zvoleného tématu:

- 1) Charakterizovat hlavní socioekonomické ukazatele obce a vyhodnotit jejich vliv na vývoj a fungování místního spolkového a veřejného života.
- 2) Popsat, analyzovat a porovnat činnost vybraných spolků.
- 3) Definovat roli místních spolků ve veřejném životě, samosprávě a rozvoji obce.

Metodika

Ve výzkumu veřejného života na nejnižší (obecní) úrovni rozhodování se uplatňují dva hlavní přístupy. První upřednostňuje pohled shora a na spolkový život pohlíží jako na nejnižší patro veřejného života. Nezohledňuje však místní specifika. Druhý přístup vychází ze základního tvrzení, že situace v každé obci může být jiná. Jeho základní metodou jsou většinou jednotlivé případové studie, na jejichž základě bývají teprve opatrně konstruována zobecňující tvrzení [Balík 2005: 166-167]. Při vypracování práce bude využit výzkumný přístup, jenž se snaží zohledňovat odlišnosti v různých obcích. Práce bude postavena jako případová studie. Ke sběru dat budou využity zejména dvě základní techniky – studium dokumentů a dotazování. Dále budou použity další standardní metodologické postupy využívané v politologii, především komparace.

Doporučený rozsah práce

30 – 40 stran

Klíčová slova

Zábřeh, občanský sektor, spolek, participace, financování, dotace, rozpočet, veřejná správa, samospráva

Doporučené zdroje informací

- BALÍK, S. Komunální politika: obce, aktéři a cíle místní politiky. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2908-4.
- BALÍK, S. Metodologie výzkumu komunální politiky. In Fiala, Petr, Maxmilián Strmiska (eds.). Víceúrovňové vládnutí: teorie, přístupy, metody. Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-074-8.
- BARTOŠ, J., DAVID, Z., FILIP, Z., HOŠKOVÁ, M., KAŠPÁRKOVÁ, S., PAPAJÍK, D., PETRÍK, P., PILKA, K., SCHULZ, J. Zábřeh – 750 let. Zábřeh: Město Zábřeh, 2004. ISBN 80-239-4720-6.
- BROKL, L. Reprezentace zájmů v politickém systému České republiky. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-48-6.
- ČMEJREK, J. Participace občanů na veřejném životě venkovských obcí ČR. Praha: Kernberg a Alfa Nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-87168-10-3.
- SKOVAJSA, M. Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-681-0.

Předběžný termín obhajoby

2017/18 ZS – PEF (únor 2018)

Vedoucí práce

Ing. Jan Čopík, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra humanitních věd

Elektronicky schváleno dne 6. 3. 2017

doc. PhDr. Michal Lošťák, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 7. 3. 2017

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 21. 11. 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Spolkový a veřejný život ve městě Zábřeh" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 23.11.2017

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Ing. Janu Čopíkovi, PhD., z Katedry humanitních věd ČZU v Praze, za odborné rady a čas věnovaný vedení mé bakalářské práce.

Zároveň děkuji všem dotazovaným respondentům za ochotu a čas, který mi věnovali. Také děkuji rodině a přátelům za korektury a trpělivost.

Spolkový a veřejný život ve městě Zábřeh

Souhrn

Tématem bakalářské práce je spolkový a veřejný život ve městě Zábřeh. Tato práce se zaměřuje na vývoj občanské společnosti města v kontextu doby. Částečně také představuje město Zábřeh, jeho historii od první zmínky v dochovaných dokumentech až po současnost. Na příkladu města Zábřeha zkoumá vliv demografických a socioekonomických ukazatelů na veřejný život ve městě. Zjišťuje důležitost těchto organizací pro veřejný život města i pro každého jednotlivého občana. Část práce nastiňuje pohled na spolkový a veřejný život města z pohledu samotných členů spolků i z pohledu radních města a jeho nynějšího starosty. Zkoumá také to, jakým způsobem město Zábřeh se spolky spolupracuje a na jaké úrovni tato spolupráce je. Spolky jsou z velké části financovány z dotací, proto také tato práce zjišťuje, jak město spolky finančně podporuje a jestli ony tuto možnost využívají. Komparací vybraných spolků poukazuje na jejich rozmanitost. Ukazuje různost a rozsah jejich činnosti, odlišnosti ve financování a problémy, které spolky musí řešit. Bakalářská práce monitoruje občanskou společnost, zejména spolky, a vyhodnocuje provázanost těchto organizací na veřejnou správu.

Klíčová slova: Zábřeh, občanský sektor, spolky, participace, financování, dotace, veřejná správa, samospráva, spolupráce.

The associational and public life in Zábřeh

Summary

The theme of my bachelor thesis is the associational and public life in Zábřeh. The bachelor thesis tries to focused on the development of civil society in Zábřeh. The thesis also presents Zábřeh, its history from the first mentions in the extant documents until the present time. I investigated the effects of demographic and socioeconomic factors on the public life in the city. The thesis found out the importance of organizations in influencing public life and as well as their citizens. Further the member institutions, councillors and the mayor shared their thoughts on public life in the city. In the second part of my thesis I investigated the cooperation between the city and the organizations. These organizations receive donated funds, this is the reason why I found out in which way the city donates the oragnizations and if the organizations accepts donations. I compared varieties of the organizations. The thesis indicated differences in function of the organizations and problems with funding that organizations have to deal with. The aim of the bachelor thesis was to monitor civil society and to analyse how the organizations influence the public administration.

Keywords: Zábřeh, civil sector, organizations, participate, funding, dotation, public administration, self government, cooperation.

Obsah

1 Úvod.....	10
2 Cíle práce a metodika	11
2.1 Cíl práce	11
2.2 Metodika	12
3 Teoretická východiska – základní teoretické pojmy	13
3.1 Občanský sektor	13
3.2 Participace a veřejná správa	16
3.3 Zájmy a aktéři ve společenském (politickém) systému	20
3.4 Komunální politika – samospráva.....	25
4 Město Zábřeh.....	27
4.1 Historie – do roku 1989.....	27
4.2 Současnost – po roce 1989.....	30
4.2.1 Demografické údaje.....	33
4.2.2 Další socioekonomické ukazatele.....	34
5 Veřejný a spolkový život ve městě Zábřeh	36
5.1 Vývoj spolků v kontextu doby	36
5.2 Spolkový a veřejný život z pohledu vedení města Zábřeh.....	39
5.3 Financování spolků	41
5.4 Přehled vybraných spolků	43
5.4.1 Divadlo Václav, z. s.	43
5.4.2 Myslivecký spolek Homola – Zábřeh.....	45
5.4.3 Hnízdo, mateřské a rodinné centrum Zábřeh, z. s.	46
5.4.4 Spolek Metoděj	49
5.4.5 Spolek Orel jednota Zábřeh	55
5.5 Porovnání vybraných spolků.....	58
6 Závěr.....	61
7 Seznam použitých zdrojů	66
8 Přílohy	70

Seznam obrázků

Obrázek 1: Znak města Zábřeha	32
Obrázek 2: Náměstí Osvobození Zábřeh	63
Obrázek 3: Masarykovo náměstí Zábřeh	63
Obrázek 4: Katolický dům – historická fotka	64
Obrázek 5: Katolický dům – současná fotka	64
Obrázek 6: Kostel sv. Barbory Zábřeh	65
Obrázek 7: Sokolovna Zábřeh	65

Seznam tabulek

Tabulka 1: Vývoj počtu obyvatel Zábřeha v letech 1990-2016.....	33
Tabulka 2: Věková struktura obyvatel Zábřeha 2006-2016	34
Tabulka 3: PNO (podíl nezaměstnaných osob) v letech 2014-2016	35
Tabulka 4: Přehled dotací za roky 2012-2016 v tis. Kč.....	42

Seznam grafů

Graf 1: Pohyb obyvatelstva v Zábřeze v letech 1990-2016.....	33
Graf 2: Míra nezaměstnanosti v letech 2000-2012	35
Graf 3: Meziroční vývoj rozpočtu 2012-2016	43

1 Úvod

Charakteristickým znakem současné společnosti je neustálý vývoj a změny, které prostupují všechny oblasti veřejného života. S tím samozřejmě souvisejí i změny v nejnižším sektoru veřejného života – v organizované občanské společnosti, tedy ve spolcích, neziskových organizacích, zájmových sdruženích, nadacích atd.

Od přijetí zákona č. 134/1867 ř. z., o právu spolčovacím, se začala ve větší míře rozšiřovat spolková činnost. Tyto organizace, i přes různé transformace, fungují v našich obcích dodnes a podstatným způsobem se zapojují do veřejného života města. Můžeme vystopovat napojení občanského sektoru na veřejnou správu, potažmo na samosprávu. Jsou to právě jednotliví občané, kteří se zapojují do činnosti různých spolků, ve kterých je spojují stejné zájmy a cíle. Důležitým prvkem, který ovlivňuje činnost občanského sektoru, jsou některé socioekonomické ukazatele. Je to především obec, která výrazným způsobem ovlivňuje spolkový a veřejný život, hlavně svou finanční ale i morální podporou. Některé spolky zanikají a jiné vznikají podle toho, jak se mění společnost v čase. Věková struktura členů je různá v závislosti na činnosti, kterou spolky vykonávají. Podstatné je, že tyto organizace v nepříznivých dobách sice musely ukončit svou činnost, ale většina ji pak znovu obnovila. To svědčí o tom, že mají své pevné místo ve společnosti.

2 Cíle práce a metodika

2.1 Cíl práce

Tématem bakalářské práce je problematika spolkového a veřejného života. Výzkum je zaměřen na vybranou obec – město Zábřeh, ležící v Olomouckém kraji (okres Šumperk).

Cílem práce je v rámci zvoleného tématu:

- 1) Charakterizovat hlavní socioekonomické ukazatele obce a vyhodnotit jejich vliv na vývoj a fungování místního spolkového a veřejného života.
- 2) Popsat, analyzovat a porovnat činnost vybraných spolků.
- 3) Zhodnotit pohled vedení města na spolkový a veřejný život ve městě a ukázat pohled jednotlivých zástupců spolků na jejich fungování, financování a ostatní činnost.
- 4) Definovat roli místních spolků ve veřejném životě, samosprávě a rozvoji obce.

Vývoj spolkového života města Zábřeh je nastíněn v kontextu doby. Ve výzkumné části si tato práce klade za cíl odpovědět na otázky, zda existuje napojení spolků na samosprávu a jak to vnímají vybraní zástupci města. Obec je zřizovatelem některých organizací, které zajišťují veřejný život ve městě. Otázkou je, zda město vnímá spolky jako konkurenci nebo s nimi spolupracuje při organizaci a zabezpečení určitých aktivit v obci. Další otázkou je, jestli město činnost spolků podporuje a jak, případně jestli tyto organizace podporu využívají.

Důvodem, proč byl spolkový život zkoumán ve městě Zábřeh, je skutečnost, že má bohatou historii kulturního i veřejného života. Na popud Gymnaziální matice zábřežské zde bylo založeno v roce 1896 první české gymnázium na severozápadní Moravě jako reakce na narůstající germanizaci. Město Zábřeh je také od roku 1845 významným dopravním uzlem této oblasti Moravy. V tomto roce byla ukončena výstavba Severní Ferdinandovy trati na dráze Olomouc – Praha. Obec Zábřeh v minulosti i dnes žije pestrým spolkovým životem a ve městě a jeho přilehlých částech funguje přibližně 130 různých spolků, které svou činností přispívají k rozvoji města.

2.2 Metodika

Ve výzkumu veřejného života na nejnižší (obecní) úrovni rozhodování se uplatňují dva hlavní přístupy. První upřednostňuje pohled shora a na spolkový život pohlíží jako na nejnižší patro veřejného života. Nezohledňuje však místní specifika. Druhý přístup vychází ze základního tvrzení, že situace v každé obci může být jiná. Jeho základní metodou jsou většinou jednotlivé případové studie, na jejichž základě bývají teprve opatrně konstruována zobecňující tvrzení.¹ Při vypracovávání práce je využit výzkumný přístup, jenž se snaží zohledňovat odlišnosti v různých obcích. Tato práce je postavena jako případová studie středně velkého města Zábřeh.

Ke sběru dat ve výzkumné části jsou využity zejména dvě základní techniky – studium dokumentů a dotazování. Pomocí polostandardizovaných rozhovorů byly získávány informace od respondentů. V této bakalářské práci to jsou radní a starosta města, kterým byly položeny otázky z přílohy č. 1 bakalářské práce. Dalšími dotazovanými jsou členové vybraných spolků, kterým byly položeny otázky z přílohy č. 2 bakalářské práce. Podstatná část informací byla získána z tištěných dokumentů nebo internetových stránek spolků, města Zábřeha a některých dalších. Údaje pro vyhodnocení socioekonomických ukazatelů byly získány ze statistik zveřejněných na webových stránkách ČSÚ nebo MPSV.

Dále jsou použity další standardní metodologické postupy využívané v politologii, především komparace. Porovnávány jsou vybrané spolky, zejména rozsah jejich činnosti, počty členů a jejich průměrný věk, přínos pro veřejný život města a jeho jednotlivé obyvatele. Srovnáván je také pohled jednotlivých zástupců města na spolkovou a veřejnou činnost ve městě Zábřeh. Získaná data jsou podrobně zhodnocena a v závěru práce jsou formulována zjištění, která ze získaného materiálu vyplývají.

¹ BALÍK, S. Metodologie výzkumu komunální politiky. In Fiala, Petr, Strmiska, Maxmilián (eds.). *Víceúrovňové vládnutí: teorie, přístupy, metody*. Brno: CDK, 2005, s. 166-167.

3 Teoretická východiska – základní teoretické pojmy

3.1 Občanský sektor

Občanská společnost je prostor mezi rodinou, trhem a státem, kde dochází ke sdružování a jednání mezi organizacemi. Je to pojem širší, obecnější, ze kterého vychází pojem občanský sektor neboli organizovaná občanská společnost. Občanskou společnost můžeme rozdělit na část organizovanou, kam patří např. spolky, nadace, církve, politické strany, různá zájmová sdružení atd., a část neorganizovanou, sem lze zařadit např. neformální společenství a sítě, veřejná shromáždění a demonstrace a v neposlední řadě i samotné občany.

Tato práce se věnuje organizované části občanské společnosti, kterou nazýváme občanským sektorem nebo organizovanou občanskou společností (OOS). Hovoří se o ní také jako o sektoru třetím, neziskovém, nestátním nebo dobrovolnickém. Všechny tyto termíny v podstatě označují stejný sociální prostor, nazíraný jen z jiného úhlu pohledu nebo se zaměřují jen na jeho určitou část.²

S tématem občanského sektoru souvisejí pojmy občanství a občanské jednání. Občanské jednání neznamená jen jednání sledující zájmy celé politické pospolitosti, ale zahrnuje také sledování soukromých zájmů v různých sdruženích mimo rodinu, s výjimkou sdružení zaměřených primárně na zisk. Základním rysem občanství je rovnost mezi všemi občany, která se pojí s právy a povinnostmi. Ve veřejném sektoru je jedním z důležitých práv občanů rovné volební právo. V občanském sektoru, na rozdíl od sektoru veřejného, spolu občané fungují na základě rovnosti a současně, na rozdíl od tržního sektoru, tato oblast zahrnuje i občanské jednání.³

² SKOVAJSA, M. a kol. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. 2010, s. 30–31.

³ SKOVAJSA, M. a kol. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. 2010, s. 34.

Definice organizací občanské společnosti bylo napsáno mnoho, mají ale své nedostatky. Proto se přidržíme strukturálně-operacionálního vymezení, které překonává nedostatky starších definic a umožňuje srovnání mezi OOS v různých zemích. Tento přístup nevychází z právního ani statistického vymezení, které je abstraktní a nepostihuje vždy realitu, ale zaměřuje se na skutečné uspořádání a fungování každé organizace. Tato definice se zakládá na pěti znacích, které musí organizace splňovat, aby mohla být zařazena k organizacím občanského sektoru. Jedním z nich je organizovanost, tzn., že organizace je do určité míry institucionalizovaná, vystupuje jako právnická osoba, nebo má alespoň jasně danou a stálou organizační strukturu. Další aspekt, který musí splňovat je, že nesmí být součástí státu, nesmí být státem řízena. Musí být nezávislá, nevylučuje to ovšem finanční dotace na veřejně prospěšné činnosti. Další zásadu, kterou musí dodržet je neziskovost, tzn., že může vytvářet zisk, ale musí ho vždy použít na naplňování vlastního poslání. Zisk nesmí rozdělovat mezi své členy nebo vlastníky. Organizace také musí být schopna sama sebe spravovat. Posledním znakem OOS je dobrovolnost, využívá práce dobrovolníků a může být podporována dobrovolnými dary. Znamená to také nepovinnou povahu členství v organizaci.⁴

Na OOS můžeme nahlížet také z hlediska členství. Z tohoto pohledu rozlišujeme členské organizace, které mají členskou základnu, sem patří např. občanská sdružení nebo odbory, a nečlenské organizace, které nemají členy. Mají však pracovníky a členy správních orgánů, sem patří např. nadace, nadační fondy a obecně prospěšné společnosti.

Z hlediska typu činnosti rozlišujeme servisní OOS, které poskytují svým členům i nečlenům služby různého druhu, např. sociální, zdravotní nebo vzdělávací. Dále potom zájmové OOS, které nabízejí svým členům i klientům možnost realizovat své vlastní zájmy a smysluplně naplňovat volný čas v zájmových kroužcích nebo sportovních oddílech. Třetím typem jsou advokační OOS, tyto organizace se věnují obhajobě zájmů vlastních členů, jiných skupin obyvatelstva nebo obecného zájmu. Do této skupiny patří odbory nebo organizace, které se zabývají ochranou životního prostředí, také organizace bránící práva různých sociálních skupin.

⁴ SKOVAJSA, M. a kol. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. 2010, s. 38-39.

Z hlediska prospěšnosti můžeme OOS rozdělit na dvě skupiny. První skupinou jsou OOS, které přinášejí prospěch pouze svým členům, popřípadě rodinným příslušníkům. Pořádají pro ně různé akce nebo hájí jejich zájmy. Mezi ně můžeme řadit například sportovní kluby, sběratelské a jiné zájmové spolky nebo odbory. Jsou to vzájemně prospěšné OOS. Druhou skupinou jsou OOS, z jejichž činnosti má přímý prospěch veřejnost nebo pomáhají těm částem společnosti, kterým pomáhat představuje veřejný zájem. Patří sem např. nadace, nadační fondy nebo občanská sdružení zabývající se ochranou přírody nebo hájící lidská práva. Tyto organizace nazýváme veřejně prospěšné. U mnoha organizací se ale tyto dvě charakteristiky prolínají, například různé chovatelské nebo sběratelské spolky pořádají i výstavy pro veřejnost atd.⁵

Organizace občanské společnosti mají tři hlavní funkce:

- ✓ poskytování služeb (v ekonomickém systému)
- ✓ obhajování a prosazování zájmů – advokační funkce (v politickém systému)
- ✓ budování komunit, tzn. vytváření vztahů mezi jednotlivci navzájem nebo mezi jednotlivci a organizacemi (v komunitním systému)

OOS samozřejmě mají i jiné funkce, které jsou také důležité. Mezi ně patří například podporování pluralismu, tzn., že pomáhají znevýhodněným skupinám a menšinám, podporují různé cíle a hodnoty, starají se o udržení pluralismu ve společnosti. Ochraňují a uchovávají společenské hodnoty, jako je solidarita nebo samosprávnost a zavádějí do praxe nové ideje. Přispívají k důležitým společenským změnám a v neposlední řadě mají také charitativní funkci.⁶

Spolky jsou jedním z nejvýznamnějších činitelů občanské společnosti, zejména od přijetí zákona č. 134/1867 ř. z., o právu spolčovacím. Soustřeďuje se v nich zcela zásadní část dobrovolníků, altruismu a občanské angažovanosti. Spolky se zaměřují na činnost

⁵ SKOVAJSA, M. a kol. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. 2010, s. 41–42.

⁶ SKOVAJSA, M. a kol. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. 2010, s. 42–43.

prospěšnou pro společnost, která na jednu stranu přesahuje možnosti jednotlivce, na straně druhé o tuto činnost podnikatelské subjekty ani veřejná správa nemají zájem.⁷

Základní právní rámec pro občanské společnosti tvoří Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky. Ústavní zákon č. 23/1991 Sb. čl. 20, odst. 1 říká, že právo svobodně se sdružovat je zaručeno a každý má právo sdružovat se společně s jinými ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích.⁸

Občanský zákoník řeší tuto oblast zejména v části 1., hlavě II., dílu 3., v rámci problematiky právnických osob. Od roku 2014 již v zákoně nefiguruje označení občanské sdružení, ale nahradilo ho nové pojmenování – spolky. Toto staronové pojmenování dané organizace lépe vystihuje a historicky lépe navazuje na tradice v české společnosti. Spolky, jak nově vzniklé po roce 1989, tak i ty, které navázaly na tradici a obnovily svoji činnost, budou hlavním předmětem zájmu této práce.⁹

3.2 Participace a veřejná správa

Pojem participace chápeme jako prostředek vyrovnávání mocenské nerovnosti mezi občany a občanskými organizacemi na jedné straně a veřejnou správou na straně druhé. Tento nerovnovážený vztah se projevuje ve dvou rovinách. První se nachází mezi státem (státní správou) a obcí (samosprávou) a druhou rovinou je vztah mezi občanem a místní veřejnou správou (zastupiteli na obecním nebo krajském úřadě). Právě v tomto druhém prostoru jsou občané vyzýváni, aby se zajímali o věci veřejné a podíleli se na politickém procesu. Tato rovina nás v této práci bude zajímat.¹⁰

Základním projevem politické participace je volební účast občanů, není ale zdaleka jediným. Proces volby je jako takový silně institucionalizovaný a formalizovaný. Občané

⁷ HÁJKOVÁ, A., NEBUŽELSKÁ, M., PAVLOK, P. *Spolky a spolkové právo*. 2015, s. 13.

⁸ Československo. Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění ČSFR.

⁹ Česká republika. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁰ ČERMÁK, D., VOBECKÁ J. a kol. *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě*. 2011, s. 47.

však mají i jiné, méně formalizované možnosti, jak projevit svoje názory ve veřejných záležitostech. Jsou to například různé protestní akce nebo diskuse, práce v komisích a výborech, petice, referenda.¹¹

Jaroslav Čmejrek píše, že: „[...] dlouhodobým problémem zastupitelské demokracie je propast mezi politikou na národní úrovni a na úrovni místní či regionální, štěpení mezi centrem a periferií i mezi městem a venkovem. Proto se stále více hledají nové možnosti zapojení občanů do politického procesu a posílení jejich participace na veřejném životě. V evropském správním prostoru jsou preferovány reformní kroky, jež směřují k decentralizaci veřejné správy a k co nejširšímu uplatnění principu subsidiarity.“¹² Víme, že na místní úrovni má politika spíše komunitní charakter, nikoliv stranický. Zvláště v menších až středních obcích hrají větší úlohu, vedle dobrovolných zájmových organizací, také různé typy neziskových organizací, které patří k občanské společnosti.¹³

V postkomunistických zemích, tedy i v ČR, došlo k oslabení politické participace v důsledku dřívějšího uspořádání, kdy byla místní správa řízena ústřední státní mocí. V devadesátých letech se teprve začala rodit demokracie, země procházela základními politickými a ekonomickými transformacemi a zřizovala se místní či regionální samospráva.¹⁴ V současné době má veřejná správa podobu dvou mocenských hierarchií, státní správy a samosprávy, které jsou na sobě závislé a mají v demokratickém režimu určitou charakteristickou politickou kulturu. Nejedná se samozřejmě o ideální demokracii, přesto má občanská kultura v české společnosti značný podíl participačních postojů. Je to hledání rovnováhy mezi mocenskou hierarchií státní správy a samosprávou, proto nynější stav jistě nelze považovat za konečný a lze předpokládat, že se bude v průběhu času ještě proměňovat. V současnosti převažuje tendence posilování participačního pojetí občanské kultury.¹⁵

¹¹ ČERMÁK, D., VOBECKÁ J. a kol. *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě*. 2011, s. 36.

¹² ČMEJREK, J. a kol. *Participace občanů na veřejném životě venkovských obcí ČR*. 2009, s. 5.

¹³ ČERMÁK, D., VOBECKÁ J. a kol. *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě*. 2011, s. 53.

¹⁴ ČMEJREK, J. a kol. *Participace občanů na veřejném životě venkovských obcí ČR*. 2009, s. 5-6.

¹⁵ ČERMÁK, D., VOBECKÁ J. a kol. *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě*. 2011, s. 51.

Právní řád v České republice garantuje občanům možnost politické participace, vymezuje její zákonné formy a vytváří pro ni podmínky, jak obecné, tak i konkrétní na úrovni obcí.¹⁶ V obecné rovině zaručuje základní podmínky a předpoklady participace Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky. V článku 21 garantuje právo občanů podílet se na správě věcí veřejných přímo, nebo svobodně volit své zástupce. Také v hlavě II., v oddílu Politická práva, zaručuje svobodu projevu, právo na informace, petiční a shromažďovací právo, volební právo a rovný přístup k voleným veřejným funkcím.¹⁷

V Ústavě České republiky jsou také zakotveny některé základní předpoklady politické participace např. v Hlavě I., Základní ustanovení se v čl. 2 říká, že lid je zdrojem veškeré státní moci a v čl. 8 se zaručuje samospráva územních samosprávných celků.¹⁸

Další významný předpis, který umožňuje politickou participaci občanů na všech úrovních politického systému, včetně místního, je zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. Zákon ukládá všem státním orgánům, územním samosprávným celkům, veřejným institucím a některým dalším subjektům poskytovat informace. Zákon také přesně vymezuje, které informace lze a nelze poskytovat a jakou formou.¹⁹

Na místní úrovni významně vymezuje podmínky a formy politické participace občanů zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, který charakterizuje obec jako samosprávné společenství občanů. Tento zákon zaručuje občanům, kteří dosáhli 18 let, práva umožňující jejich participaci, jsou to např.:

- ✓ volit a být volen do zastupitelstva obce
- ✓ hlasovat v místních referendech
- ✓ vyjadřovat se na zasedáních zastupitelstva k projednávaným věcem
- ✓ nahlížet a vyjadřovat se k rozpočtu obce a závěrečnému účtu obce za minulý kalendářní rok

¹⁶ ČERMÁK, D., VOBECKÁ J. a kol. *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě*. 2011, s. 28.

¹⁷ Česká republika. Listina základních práv a svobod, usnesení č. 2/1993 Sb. o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku ČR.

¹⁸ Česká republika. Ústava České republiky, Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

¹⁹ Česká republika. Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím.

- ✓ požadovat projednání určité záležitosti v oblasti samostatné působnosti obce radou obce nebo zastupitelstvem obce a podávat různé podněty a připomínky

Obce také podle tohoto zákona musejí vytvářet příznivé podmínky, aby byla politická participace občanům umožněna, např. zasedání zastupitelstva obce musí být veřejné, obecní úřad musí informovat o místě, době a programu zasedání zastupitelstva na úřední desce nebo na místě obvyklém. Dále také na zasedání zastupitelstva obce musí občany informovat o činnosti orgánů obce, za informování veřejnosti odpovídá starosta obce.²⁰

Jak už bylo dříve řečeno, důležitou formou participace občanů na místní úrovni je účast ve volbách do zastupitelstev obcí. Zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí řeší všechny podmínky týkající se voleb, jako jsou např.:

- ✓ Kdy se volby konají a jak mají probíhat – tajné hlasování na základě poměrného zastoupení.
- ✓ Kdo má právo volit (aktivní volební právo) – občan obce, který je státním příslušníkem České republiky, dosáhl věku nejméně 18 let a je v obci přihlášen k trvalému pobytu.
- ✓ Kdo má právo být volen (pasivní volební právo) – členem zastupitelstva může být zvolen každý občan, který splňuje podmínky pro jeho výkon dle zákona. Nesmí však docházet ke střetu zájmů, např. občan nesmí pracovat jako zaměstnanec obecního úřadu (vykonávat přímo státní správu nebo být jmenován přímo starostou) do jehož zastupitelstva by byl zvolen.²¹

Další možností participace pro občany, kteří nejsou zastupiteli, je členství v kontrolních a poradních orgánech, jež zřizuje buď zastupitelstvo obce, nebo rada obce. Zastupitelstvo obce zřizuje výbory zastupitelstva, které jsou jeho poradními orgány. Výbory řeší úkoly uložené od zastupitelstva a předkládají mu svá stanoviska a návrhy. Zřizují se vždy výbory finanční a kontrolní, v odůvodněných případech také jiné, dle potřeb obce. Členy výboru volí zastupitelstvo. Předseda výboru však musí být vždy zvolen z členů zastupitelstva. Pro rady obce pracují jako poradní orgány komise rady obce, zde je členství i předsednictví

²⁰ Česká republika. Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení).

²¹ Česká republika. Zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí.

otevřené pro občany obce, kteří nejsou zastupiteli. Kvalifikací pro funkci předsedy komise je spíše odbornost než funkce zastupitele.²²

Významnou formou politické participace na obecní úrovni je také místní referendum (může být i krajské referendum). Je jediným právně zakotveným nástrojem přímé demokracie v politickém systému České republiky. Rozhodnutí v místním referendu, které je platné a splňuje všechny náležitosti, je pro obec závazné a není proti němu opravný prostředek. Ke konání referenda může dojít buď z podnětu zastupitelstva obce (v usnesení), nebo z popudu občanů obce (přípravný výbor). Otázka položená v místním referendu musí být formulována tak, aby se na ni dalo odpovědět jednoznačně „ano“ nebo „ne“.²³

Organizovaná veřejnost, různé neziskové organizace, nadace, spolky, obecně prospěšné společnosti, církevní organizace a další nestátní organizace mají v dnešní společnosti stále výraznější místo. Mnohdy jsou to právě tyto organizace, které jsou hybateli místního dění. Často také iniciují veřejný dialog a jsou experty ve své oblasti zájmu. Z těchto důvodů je dobré zapojit zástupce těchto organizací do participačního procesu. Například jako místní názorové lídry, obvykle totiž právě oni mají schopnost aktivizovat podstatnou část neorganizované občanské společnosti.²⁴ Jak vidíme, politická participace je v dnešní době nedílnou součástí veřejného života obcí, má mnoho podob a jednou z nich jsou spolky a zájmová sdružení, jejichž účast na životě obcí bude hlavním tématem této práce.

3.3 Zájmy a aktéři ve společenském (politickém) systému

Lidé, potažmo občané, nežijí ve vzduchoprázdnu, ale ve společnosti, jejímž účelem je v co největší míře uspokojit individuální a skupinové potřeby a zájmy. O potřebách mluvíme spíše ve vztahu k jednotlivci a o zájmech spíše z hlediska skupinového a společenského.

²² ČERMÁK, D., VOBECKÁ J. a kol. *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě*. 2011, s. 32.

²³ ČERMÁK, D., VOBECKÁ J. a kol. *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě*. 2011, s. 33-34.

²⁴ HAKEN, R., HAVLÍN, F., MAREK, O., MIČKA, P., NAWRATH, M., VACHŮNOVÁ, Z. *Metodika participace aneb jak zapojit občany do rozhodování*. 2016, s. 29.

Přestože to tak na první pohled nevypadá, politické procesy jsou primárně především procesy prosazování zájmů a ne moci, ovládnutí a podřízenosti. Z tohoto pohledu má politický systém, moc a politika ve společnosti nezastupitelnou roli. Politika, aniž si to možná vůbec uvědomujeme, se týká nás všech, každý z nás má nějaké konkrétní potřeby a zájmy.²⁵

Člověk už ze své podstaty vyžaduje uspokojování svých individuálních potřeb či zájmů. Jak se tyto potřeby postupně uspokojují vzniká další poptávka. Společné individuální zájmy jsou realizovány sdružováním a organizováním, soupeřením, vyjednáváním i bojem. Postupně dochází k ustanovení pravidel, která pomáhají a vedou k prosazování a realizaci zájmů. Dochází k interakcím, pomocí nichž jsou autoritativně rozmisťovány (alokovány) hodnoty pro celou společnost. Společnost se neobejde bez toho, aby v politických systémech a státní legislativě byla definována pravidla, institucionalizovány mechanismy produkce nebo získávání statků a soupeření o uspokojování rozličných zájmů. Tato pravidla a mechanismy musí být všeobecně přijatelné. Jsou považovány za legitimní politické prostředky, pomocí kterých společnost tyto zájmy reguluje.²⁶

Různé individuální potřeby se formují jako skupinové zájmy nepolitické a politické. Spolky, různé druhy zájmových skupin, hnutí a korporací (odborníky) jsou příkladem manifestace nepolitických zájmů. Tyto zájmy se většinou neuspokojují na celostátní úrovni, ale jde o zájmy dílčí, agregované na lokální politické úrovni. Jsou to většinou zájmy v rámci různých koníčků, různé volnočasové aktivity, kterých je v našich městech většinou nepřeberné množství. Naopak politické strany jsou příkladem manifestace zájmů, jejichž realizace přesahuje možnosti zájmových skupin a jak už vyplývá z názvu, stávají se zájmy politickými. Politické zájmy se zpočátku sice nejdříve organizují, formují a manifestují na lokální úrovni, časem se ale většinou posouvají na celostátní politickou úroveň. V demokratických režimech se tyto politické zájmy selektují zejména prostřednictvím voleb.

²⁵ BROKL, L. a kol. *Reprezentace zájmů v politickém systému české republiky*. 1997, s. 11-12.

²⁶ BROKL, L. a kol. *Reprezentace zájmů v politickém systému české republiky*. 1997, s. 13-14.

Můžeme říci, že tento proces formování zájmů ve společnosti má několik fází:

- ✓ Artikulace zájmu – individuální potřeby se formulují a realizují ve skupinový zájem. Jedná se o první agregaci, v tomto případě potřeb do zájmů. Probíhá na různých společenských i politických úrovních, nejčastěji je však spojována s rovinou místní – občanská společnost.
- ✓ Manifestace zájmu – vyhlášení a konfrontace artikulovaných zájmů, například ve formě programů, prohlášení, demonstrací nebo stávek. Manifestované zájmy mají dvojí charakter. Prvním typem jsou zájmy spíše místní, dílčí, nepolitické nebo lokálně politické, které působí prostřednictvím místních nebo jiných institucí. Druhým typem zájmů jsou ty, které naopak přesahují lokální rozměr a vstupují do celostátní politiky. Zde potom dochází ke vzájemnému soupeření, agregaci a výběru.
- ✓ Agregace je vlastně sdružování a výběr zájmů na politické scéně státní společnosti. Zájmy, které se již nedají řešit na lokální úrovni, vstupují do politiky na úrovni státní společnosti, kde se různě sdružují a selektují a následně je ve volbách rozhodnuto o jejich realizaci. Tyto procesy probíhají většinou vertikálně mezi sférou místní a celostátní.²⁷

Hlavními aktéry politického života jsou bezesporu politické strany, k nim se přidávají a prostupují je odbory, zájmové skupiny, spolky a různá společenská a politická hnutí a organizace. Od druhé poloviny 20. století stále více narůstá další forma zprostředkovávání zájmů, a to masmédiá. Dalším z aktérů jsou politická hnutí, která jsou významná v politickém i nepolitickém prostoru, ale mají specifický charakter.

Jak již bylo řečeno, politické strany jsou hlavními aktéry v politickém systému. Neplatí to však ve veřejném prostoru, kde jsou spíše jedním z jeho aktérů. Zejména na místní úrovni nemají politické strany stejnou váhu, jako na celostátní úrovni. Politické strany v tomto prostoru často uzavírají jiné koalice, než jsou koalice vládní na vrcholové politické scéně. Post starosty nebo i většinu v zastupitelstvu může získat strana méně významná v rámci celého státu nebo i strana, která je na celostátní úrovni stranou opoziční. Politické strany se

²⁷ BROKL, L. a kol. *Reprezentace zájmů v politickém systému české republiky*. 1997, s. 21-23.

odlišují od ostatních aktérů tím, že usilují o získání politické moci ve státě prostřednictvím parlamentních nebo prezidentských (v prezidentském systému) voleb. Získat politickou moc je jejich cílem, což u ostatních subjektů, například občanské společnosti, nevidíme.

Odbory a různé zájmové skupiny jsou dalšími aktéry ve společnosti, působí jak ve veřejném, tak i v soukromém prostoru. Odbory nemají politickou moc, ale mají politický vliv, a to kontinuální. Odbory a zájmové skupiny agregují specifické zájmy, které jsou jiné než zájmy politických stran. Jedná se především o zájmy sociální, které politické strany většinou nereprezentují dostatečně.

Nepolitické zájmové skupiny jsou dalším z aktérů ve společnosti, který prosazuje své zájmy proti jiným skupinám s odlišnými nebo protikladnými zájmy členů. Jsou to například svazy, sdružení nebo korporace. Tyto organizace se snaží přímo ovlivňovat politické a společenské procesy a jejich charakter prostřednictvím participace, vyjednávání, výjimečně pomocí hrozeb nebo protesty.

Moderní společnost se na základě postupujícího vědecko-technického rozvoje stává diferencovanější, složitější a nepřehlednou. Diferencují se i zájmy, ty jsou někdy bez zprostředkujícího tlumočení vzájemně nesdělitelné. Masmédia a informační elektronické sítě stále více přebírají tuto funkci zprostředkovatele. Média však tuto roli často plní nedůsledně a nezodpovědně. Obvykle nereprezentují určité zájmy a okruh jejich adresátů není přesně ohraničen, ani z hlediska sociální struktury, ani z hlediska politického spektra. Nemají politický program, ale drží se určité ideologické linie.²⁸

Dalšími specifickými aktéry jsou politická hnutí. Na rozdíl od ostatních organizací, např. politických stran nebo odborů, jim chybějí explicitní stanovy k regulaci členství, financování, vymezení odpovědnosti atd. To má pro tyto hnutí samozřejmě různé důsledky, mají větší míru flexibility, ale zároveň menší stabilitu. Není také jasně stanoveno, kdo má být představitelem hnutí před médii, nejsou ani přesná kritéria pro

²⁸ BROKL, L. a kol. *Reprezentace zájmů v politickém systému české republiky*. 1997, s. 29-31.

členství. Hnutí je většinou vyvoláno protestem, na rozdíl např. od spolku, který „je pro něco“, hnutí naopak „je proti něčemu“.²⁹

V publikaci *Metodika participace aneb jak zapojit občany do rozhodování* se hovoří o participaci, která se snaží vtáhnout veřejnost a další aktéry do veřejného rozhodování. Snahou by mělo být vytvoření bezpečného prostředí, kde mohou být nezávisle a nestranně předkládána a diskutována různá stanoviska s cílem dosáhnout řešení, které bude akceptovatelné všemi stranami. Předpokladem pro správné rozhodování je obousměrná komunikace a aktivní zapojení všech aktérů.³⁰ Autoři rozlišují tyto vybrané aktéry:

- ✓ Politici – zastupitelé, radní, starostové atd., vystupují převážně v roli iniciátora participačního procesu, navrhovatele řešení, spoluvůrce návrhů a v roli politického garanta.
- ✓ Úředníci místní správy – konkrétní lidé na úradech, kteří jsou většinou koordinátory nebo manažery participačních procesů nebo zde působí jako odborníci.
- ✓ Experti – působí tam, kde občané obvykle experty nejsou, jsou to zvláště odborné profese důležité pro určitý projekt. Můžeme jmenovat například profese jako jsou architekt, urbanista, dopravní inženýr, sociolog, psycholog a jiné.
- ✓ Neorganizovaná veřejnost – běžní občané a domácnosti, na které nemůžeme nahlížet jen jako na pasivní příjemce participačních projektů, ale jako na ty, kteří se budou aktivně zapojovat a vyjadřovat své občanské postoje. Neorganizovanou veřejnost můžeme členit podle specifických znaků do skupin, se kterými potom různým způsobem komunikujeme a oslovujeme je s ohledem na charakter projektu. Jsou to například školní děti, maminky na mateřské dovolené, senioři, nezaměstnaní nebo sportovci.
- ✓ Organizovaná společnost – neziskové organizace, nadace, spolky, obecně prospěšné společnosti, církve a další nestátní organizace mají v dnešní společnosti stále výraznější místo. Často jsou aktivní v místním prostředí a jsou iniciátory veřejného dialogu.

²⁹ BROKL, L. a kol. *Reprezentace zájmů v politickém systému české republiky*. 1997, s. 33.

³⁰ HAKEN, R., HAVLÍN, F., MAREK, O., MIČKA, P., NAWRATH, M., VACHŮNOVÁ, Z., *Metodika participace aneb jak zapojit občany do rozhodování*. 2016, s. 16.

- ✓ Další veřejné instituce – zde můžeme uvést nejen orgány státní správy, ale také různé dozorující orgány (hygiena, ochrana životního prostředí, památková péče a jiné). Můžeme sem zařadit také stát, jako vlastníka nemovitostí, Policii ČR a určitě i veřejné vzdělávací instituce jako jsou školy, knihovny, muzea, sportovní zařízení atd.
- ✓ Podnikatelská sféra – vstupuje do participačního procesu dvěma způsoby. První způsob je v roli investora, developera, tzn. v roli aktéra, který je aktivní, má velkou moc, ale zároveň velkou odpovědnost za projekty. Druhá role je pasivní, znamená to, že podnikatelský sektor může být projektem ovlivněn jak pozitivně (zlepšení prostředí), tak i negativně (zvýšení hluku, odliv zákazníků).³¹

3.4 Komunální politika – samospráva

V prostředí místní samosprávy se realizuje komunální politika. Samospráva ale není zcela svébytnou strukturou, je realizovatelná pouze v prostředí státu, který je nositelem veškeré veřejné moci a část svých rozhodnutí přenechává jiným subjektům nestátního charakteru.³² V České republice funguje model smíšené veřejné správy, tzn., že na orgány územní samosprávy jsou v rámci přenesené působnosti delegovány některé úkoly státní správy. Tento model se často označuje jako německý. Další z typů obecního zřízení je plná samospráva, kdy veškerá veřejná správa, např. v obci, je vykonávána jako samospráva a podléhá kontrole parlamentu. Tento model existuje především v anglosaských zemích, je proto označován jako anglický. Posledním z typů obecního zřízení je oddělená státní správa a samospráva. V tomto modelu existuje na jednom území zvlášť orgán státní moci a zvlášť samosprávný orgán. Tento model se nazývá francouzský, protože ho poprvé zavedli ve Francii za francouzské revoluce.³³

Již revoluční rok 1848 v českých zemích přinesl kromě zrušení poddanství také požadavek obecní samosprávy. První právní úprava obecního zřízení byla vydána v roce 1849 v provizorním prováděcím říšském obecním zákoně. V roce 1851 se však změnila politická

³¹ HAKEN, R., HAVLÍN, F., MAREK, O., MIČKA, P., NAWRATH, M., VACHŮNOVÁ, Z. *Metodika participace aneb jak zapojit občany do rozhodování*. 2016, s. 27-29.

³² BALÍK, S. *Komunální politika. Obce, aktéři a cílem místní politiky*. 2009, s. 11.

³³ BALÍK, S. *Komunální politika. Obce, aktéři a cílem místní politiky*. 2009, s. 13.

situace a došlo k obnovení absolutistického režimu. Ústava byla zrušena a samospráva byla ponechána jen v místních obcích. Po pádu bachovského absolutismu v roce 1860 byly vypsané volby do obecních výborů podle „předbachovských úprav“. V roce 1862 byl vydán nový rámcový říšský zákon o obecním zřízení a jím byl ukončen zrod obecní samosprávy. Tento zákon platil i v době Rakousko–Uherska a po celou dobu první republiky, kdy byl několikrát novelizován.³⁴ Za Protektorátu Čechy a Morava, od roku 1939, prodělala územní samospráva řadu zásahů a její činnost byla podstatně omezena tak, že se fakticky nedá hovořit o samosprávě. Samosprávné obecní zřízení, které zaniklo s okupací Československa Německem, se již po válce v roce 1945 neobnovilo. Na místo toho byl zaveden systém národních výborů. V tomto období obce v podstatě vykonávaly přenesenou působnost v rozsahu, která v demokratických systémech náleží působnosti samostatné.³⁵

Po „sametové revoluci“ v roce 1989 se zásadně změnil systém územní veřejné správy. Došlo k odstranění jednokolejného systému veřejné správy, ve kterém byla veřejná správa vykonávána jako státní správa. Na základě ústavního zákona č. 294/1990 Sb. byl nahrazen systémem dvojkolejným. V listopadu roku 1990 se konaly první porevoluční volby do obecních zastupitelstev a tím začala nová etapa vývoje českého komunálního systému, která se vrátila k tradici prvorepublikového rozlišení dvou působností obce a struktury obecních orgánů.³⁶

³⁴ BALÍK, S. *Komunální politika. Obce, aktéři a cílem místní politiky*. 2009, s. 39, 41, 46.

³⁵ BALÍK, S. *Komunální politika. Obce, aktéři a cílem místní politiky*. 2009, s. 53-57.

³⁶ BALÍK, S. *Komunální politika. Obce, aktéři a cílem místní politiky*. 2009, s. 58, 61.

4 Město Zábřeh

4.1 Historie – do roku 1989

Město Zábřeh se rozkládá po levém břehu řeky Moravské Sázavy, asi 45 km severozápadně od Olomouce. V dochovaných listinách můžeme najít první zmínku o městě již v roce 1255, kdy náleželo rodu Šternberků.³⁷ Některé prameny uvádějí rok 1254, například Antonín Boček.³⁸ Roku 1411 bratři Jindřich a Beneš z Kravař-Plumlova, toho času páni na tomto panství, povýšili Zábřeh na město prvního stupně na Moravě tím, že mu udělili stejná práva, jaká měla Olomouc. V roce 1447 koupil zábřežské panství Jan Tunkl z Brníčka, jeho syn Jiří v roce 1480 osvobodil Zábřeh od všech poplatků a robot.³⁹ Touto koupí získali Tunklové kromě města a hradu i velkou část přilehlých vesnic. Tunklové měli sice velké majetky, chyběl jim ale urozený původ, který získali až v roce 1479, kdy byli přijati to panského stavu. Kolem roku 1510 byl Jindřich Tunkl z Brníčka nucen panství prodat bohatému rytíři Mikuláši mladšímu Trčkovi z Lípy, důvodem byly narůstající dluhy. Ten ho ale obratem směnil s učeným mužem, cestovatelem a umírněným katolíkem Ladislavem z Boskovic za svojanovské panství v Čechách.⁴⁰

Když páni z Boskovic v roce 1589 vymřeli po meči, majetek přešel na Ladislava Vlena ze Žerotína, kterému v té době bylo deset let. Majetek proto dalších deset let spravovali jeho poručníci. V tomto období je také doloženo postupné sblížování města se sousedním Krumpachem, který je dnes jeho součástí. V roce 1599 Vlen převzal od poručníků majetek a postupně ho rozmnožil. Byl proto také nazýván „Bohatým Žerotínem“. V domě Pod Podloubím na náměstí se narodila Magdalena (Mandička) Vizovská, která se v roce 1618 provdala za Jana Amose Komenského. Později získal statky Ladislava Vlena jeho přítel Karel z Lichtenštejna, jako léno české koruny. Rod Lichtenštejnů spravoval panství více než 200 let, až do zániku vrchnostenského zřízení. V období třicetileté války se poměry na zábřežském panství přechodně zhoršily, zvláště když v roce 1642 přitáhli na

³⁷ POŠTULKA, F. *Hejtmanství Zábřežské*. 1893.

³⁸ MĚSTO ZÁBŘEH, *Zábřeh – 750 let*. 2004, s. 6.

³⁹ POŠTULKA, F. *Hejtmanství Zábřežské*. 1893.

⁴⁰ MĚSTO ZÁBŘEH, *Zábřeh – 750 let*. 2004, s. 8-13.

severní Moravu Švédové. Zábřeh musel platit výpalné za zámek, dvůr a mlýn a také odvádět proviant a kontribuci. Po skončení třicetileté války došlo k určitým změnám. Po desetiletích vlády protestantské vrchnosti začala rekatolizace a navracení zábřežských kostelů katolíkům. Přišli také noví usedlíci, patrně Němci. Na konci 17. století byl počet obyvatel Zábřehu asi 1 100 osob.

V roce 1750 byl uzavřen a následně zbořen zábřežský farní kostel sv. Bartoloměje, hrozilo totiž jeho zřícení. Na jeho místě byl roku 1756 postaven kostel nový. Horní (hřbitovní) kostel byl také ve špatném stavu, proto byl v roce 1773 celý přestavěn a nově zasvěcen sv. Barboře. V roce 1788 byla ze strany státu značně omezena městská samospráva zřízením magistrátu. Stěžejní výkonná moc byla přenesena do rukou starosty, který nahradil úřad primátora. Úředním jazykem byla němčina a za starostu byl vybrán Franz Klar. Velký požár, který vypukl v červenci roku 1793 na Dolním předměstí, zachvátil více jak polovinu města, hořelo také v Krumpachu. Na stavební obnovu si muselo město vypůjčit. Ještě ani nestihlo dluh splatit a vypukl další požár, i když tentokrát méně ničivý.

K výraznějšímu růstu města došlo v polovině 19. století, počet obyvatel vzrostl na 1 383 osob. Ještě výraznější růst zaznamenal sousední Krumpach, který v této době obývalo přibližně 1 000 obyvatel. Zásadní pro rozvoj města Zábřehu bylo zřízení železniční stanice na trati z Olomouce do Prahy v roce 1845, o které se zasloužila podnikatelská rodina Kleinů.⁴¹

Zásadní změny nastaly po revolučním roce 1848, bylo zrušeno poddanství a lichtenštejnská vrchnost na zámeckém úřadu ztratila politickou, správní a soudní pravomoc. Na zábřežském panství byla zrušena roboty a ostatní poddanské povinnosti. Byla zavedena samospráva, kde byl volen obecní výbor a z jeho řad potom představenstvo a starosta. Až do roku 1918 byli za starostu voleni představitelé německého měšťanstva, stále větší vliv získávala německá podnikatelská rodina Brassů. Před první světovou válkou měl Zábřeh již 3 566 obyvatel a sousední Krumpach 1 503 obyvatel. V tomto období se Zábřeh od okolních měst lišil tím, že zde rostla česká menšina natolik, že dosáhla téměř stejného

⁴¹ MĚSTO ZÁBŘEH, *Zábřeh – 750 let*. 2004, s. 16-31.

počtu osob jako bylo německy mluvících obyvatel. Výrazným počinem české menšiny bylo zřízení českého gymnázia v Zábřeze v roce 1896, jako odpověď na narůstající germanizaci.

První světová válka přinesla mnoho obětí, ale i bídu, drahotu, přidělové hospodářství, omezování škol a veřejného života, zejména českého. Historický předěl znamenalo pro Zábřeh vyhlášení samostatného státu 28. října 1918. Věcí veřejných se okamžitě ujal Národní výbor, který postupně obsazoval všechny důležité úřady. Německá správa se však nechtěla moci vzdát, teprve 14. listopadu nahradila německou samosprávu správní komise složená z 8 Čechů a 4 Němců. Podstatné také bylo v roce 1919 připojení obce Krumpach, kde byli občané převážně české národnosti. Při sčítání lidu v roce 1921 byl zjištěn celkový počet obyvatelstva 5 389 osob. Národnostní struktura ve městě se také změnila, Češi zde zaujímali již asi dvě třetiny obyvatel. V obecních volbách v roce 1920 a 1924 získaly většinu hlasů české strany. Při volbách v roce 1928 vyhrála strana lidová a starostou se stal P. ThDr. František Kolář.

Ve třicátých letech, v době hospodářské krize bylo ve městě až 1 120 nezaměstnaných. Národnostní a sociální struktura obyvatel města měla rozhodující vliv na politickou diferenciaci ve městě, rostlo napětí mezi Čechy a Němci. Okupace pohraničí znamenala pro některé ohrožené rodiny útěk do vnitrozemí, ještě před obsazením města německými vojáky. V roce 1939 bylo při sčítání obyvatel napočítáno 6 295 osob, z toho 53 % Němců. Český veřejný život ustal po dobu okupace a války. Organizoval se ilegální odboj a partyzánské hnutí.

Po skončení druhé světové války se veřejný život obnovil, všechny německé závody, živnosti a obchody dostaly národní správu a velké podniky byly znárodněny, například textilní továrny Brass a Schefter. Po roce 1948 převzala vládu KSČ, tedy i na Městském národním výboru v Zábřeze. V roce 1949 byly vytvořeny kraje a okres Zábřeh se stal součástí Olomouckého kraje. K Zábřehu byly připojeny tři menší blízké obce Ráječek, Rudolfov a Skalička. V roce 1960 Zábřeh pozbyl statut okresního města a vznikl okres Šumperk. Postupně byly k Zábřehu připojovány okolní vesnice Nemile, Lupěné, Hněvkov, Václavov, Pivonín, Krchleby i rekreační středisko Dolní Bušínov. V roce 1980 i Drozdov

s letoviskem Drozdovská pila. Toto spojení však bylo jen formální a nemělo valný smysl. Počet obyvatel v roce 1965 překročil deset tisíc a v roce 1980 již mělo město 14 540 obyvatel. V roce 1968 došlo na chvíli k uvolnění veřejného života, který byl však po vpádu vojsk varšavského paktu postupně ukončen.⁴²

4.2 Současnost – po roce 1989

Doba po sametové revoluci byla hektická, plná změn politických, správních i kulturních. Na náměstích se konaly manifestace, aktivním řečníkem zde byl například MUDr. Miroslav Macek, pozdější poslanec Federálního shromáždění a potom i místopředseda federální vlády. Ve vedení města došlo k personálním změnám, funkci starosty převzal Milan Šebesta. Roku 1990 se od Zábřeha opět odpojily obce Nemile a Lupěně. V tomto roce při sčítání lidu žilo ve městě 15 376 obyvatel. Později se také osamostatnil Drozdov s Drozdovskou Pilou.⁴³ V prvních porevolučních volbách roku 1990 vyhrálo s cca 26 % hlasy Občanské fórum nad KSČ a Československou stranou lidovou.⁴⁴ V obecních volbách 1994 získala KSČM nejvíce hlasů a starostu Ing. Františka Srovnala vystřídal opět Milan Šebesta.

Postupně se začalo privatizovat a změnila se hospodářsko-majetková struktura města a sociální struktura obyvatelstva. Zábřeh měl tu nevýhodu, že zde byl převážně průmysl, který patřil po revoluci k útlumovým oborům. Nejvíce to pocítovaly textilní firmy (Hedva, později v roce 2005 i Perla, kde zůstala jen výroba netkaného textilu), zemědělství a navazující potravinářský průmysl i firmy, které byly závislé na vývozu do východních zemí i rozpadajícího se Sovětského svazu. Poměrně rychle se oživila činnost jednotlivých církví. Nejen církev římskokatolická, československá husitská, českobratrská evangelická, ale i další menší církve. V roce 1997 zasáhla Zábřeh a hlavně jeho okolí ničivá povodeň, tato událost zvedla velkou vlnu solidarity a sociální pomoci.

⁴² MĚSTO ZÁBŘEH, *Zábřeh – 750 let*. 2004, s. 34-60.

⁴³ MĚSTO ZÁBŘEH, *Zábřeh – 750 let*. 2004, s. 64.

⁴⁴ ČSÚ. VOLBY. CZ. <https://www.volby.cz>.

Volby do zastupitelstva v roce 1998 vyhrála strana KSČM před KDU-ČSL a ODS, starostou byl ale zvolen ředitel gymnázia Mgr. Karel Berka, registrovaný jako nezávislý za ODS. Stejně tak i v roce 2002 byl starostou zvolen Ing. arch. Petr Fabián za sdružení nezávislých kandidátů Volba pro město.⁴⁵ V tomto roce také proběhlo sčítání lidu, město Zábřeh mělo ke dni sčítání 14 557 obyvatel. Z toho bylo 6 455 ekonomicky aktivních a mimo Zábřeh pracovalo 1 988 občanů města. O rok později proběhly podstatné změny v oblasti kultury, novým ředitelem Klubu KVDC se stal PhDr. Zdeněk David a v listopadu bylo nově otevřeno kino RETRO. V roce 2005 ukončila svou činnost Společnost UNILEVER, která v Zábřehu vyráběla dehydrované potraviny Knorr a výrobky Hellman's. Komunální volby v roce 2006 opět vyhrálo Sdružení nezávislých kandidátů Volba pro město a starostou byl zvolen Ing. Zdeněk Kolář z ODS.

V roce 2007 byl zrekonstruován přednádražní prostor a byla sem přestěhována socha slavného zábřežského rodáka Jana Eskymo Welzla. V březnu také proběhlo první přípravné jednání zabývající se investičním záměrem firmy Wanemi a ve stejném měsíci zastupitelé odsouhlasili přípravu místního referenda. V únoru 2008 však byla příprava referenda zastavena. Přípravný výbor referenda se ale nevzdal a obrátil se na Krajský soud v Ostravě s žádostí o jeho vyhlášení, ten však vyhlášení referenda zamítnul. Ústavní soud pak rozhodnutí krajského soudu kompletně zrušil. Kauza se opět vrátila ke Krajskému soudu v Ostravě a ten rozhodl o konání referenda. Referendum se uskutečnilo v roce 2013 s otázkou: „*Souhlasíte s tím, aby, město Zábřeh prodalo svoje pozemky za účelem vybudování energetického zdroje a papírny podle záměru firmy WANEMI CZ a.s.?*“ Většina voličů účastníků se referenda (76,24%) se vyjádřila pro odpověď NE. Všechny podmínky pro platnost referenda byly splněny, proto se rozhodnutí neprodávat pozemky firmě Wanemi stalo závazné pro stávající i příští zastupitelstva města Zábřeha.

Po volbách do obecního zastupitelstva v roce 2010 došlo k zásadním změnám ve vedení města. Během jednání došlo k mnoha neshodám a až na třetí pokus se podařilo zastupitelům zvolit nové vedení radnice, v čele se starostou RNDr. Mgr. Františkem Johnem, Ph.D. Ten byl zvolen sedmnácti hlasy z dvaceti přítomných a získal tak širokou

⁴⁵ MĚSTO ZÁBŘEH, *Zábřeh – 750 let*. 2004, s. 64-66.

podporu. V tomto roce byl také po rozsáhlé rekonstrukci otevřen zábřežský krytý bazén. V roce 2011 žilo v Zábřeze 13 932 obyvatel. I přes celostátní trend odlivu obyvatel do větších měst (většinou za prací), se v tomto roce do Zábřeha přistěhovalo 355 občanů a odstěhovalo se jen 258.

Po volbách v roce 2014 došlo ke změně rady města. Zůstalo sice sedm radních, ale došlo ke snížení počtu místostarostů z původních dvou na jednoho. Starostou byl opět zvolen RNDr. Mgr. František John, Ph.D. a místostarostou PaedDr. Karel Crhonek. Po předchozích letech, kdy v zastupitelstvu převládali nezávislí kandidáti, tyto volby skončily výrazným vítězstvím KDU-ČSL a lidovci získali devět mandátů z jedenadvaceti. V tomto roce také začala rekonstrukce kanalizace, která byla největší investiční akcí v dějinách města, jak objemem prací, tak i finančně. Na financování se podílelo město Zábřeh, společnost Vodohospodářská zařízení Šumperk, značná část financí šla také jako dotace z evropských i národních zdrojů. Rekonstrukce měla velký dopad na chod města a na každého jednotlivého občana.⁴⁶ V červenci 2017 bylo slavnostně otevřeno, po kompletní rekonstrukci, venkovní koupaliště. Venkovní bazén byl deset let mimo provoz a nyní se řadí mezi nejmodernější v Olomouckém kraji.⁴⁷

Obrázek 1: Znak města Zábřeha

⁴⁶ MĚSTO ZÁBŘEH. <http://www.zabreh.cz>.

⁴⁷ IDNES.CZ. <https://olomouc.idnes.cz>.

4.2.1 Demografické údaje

Demografické údaje jsou důležitou součástí výzkumu zabývajícího se životem ve městě. Následující data byla získána ze statistik zveřejněných na webových stránkách ČSÚ.

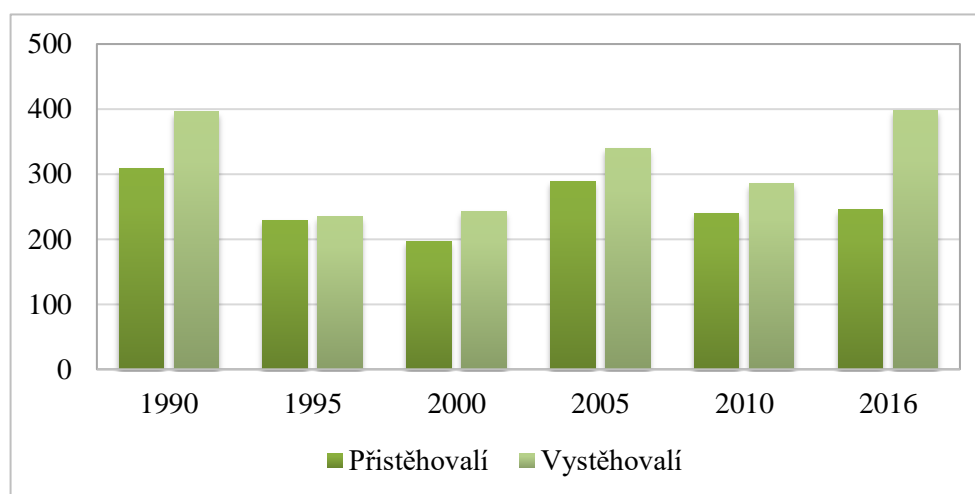
Tabulka 1: Vývoj počtu obyvatel Zábřeha v letech 1990-2016

Rok	1990	1995	2000	2005	2010	2016
Počet obyvatel	15 897	14 987	14 754	14 308	14 004	13 645

Zdroj: ČSÚ, <https://www.czso.cz>, vlastní zpracování

V tabulce je vidět, že počet obyvatel v posledních letech klesá. Ze statistik vyplývá, že to není přirozeným úbytkem občanů města (narození x zemřelí), ale migrací, jak nám ukazuje graf o pohybu obyvatelstva. Více lidí se od roku 1990 odstěhovalo, než přistěhovalo.

Graf 1: Pohyb obyvatelstva v Zábřeze v letech 1990-2016

Zdroj: ČSÚ, <https://www.czso.cz>, vlastní zpracování

Pohled na věkovou strukturu vypovídá o tom, že průměrný věk obyvatel města pomaličku stoupá, což odpovídá celorepublikovému trendu. Přibývá dětí do 14 let i seniorů na 65 let, obyvatel v produktivním věku naopak ubývá. Počet dětí však roste pomaleji než počet seniorů. Tento vývoj se jeví do budoucna jako nepříznivý. Členové tradičních spolků ve městě také pomalu stárnou a průměrný věk členů stoupá. Je to způsobeno tím, že je stále

těžší získat pro tuto činnost mladé lidi a také jsou to právě mladí lidé, kteří se ze Zábřeha stěhují do větších měst za práci.

Tabulka 2: Věková struktura obyvatel Zábřeha 2006-2016

Rok	Obyvatel celkem	0–14	15–64	65 +	Průměrný věk
2006	14 252	1 996	10 235	2 021	39,9
2008	14 099	1 969	10 009	2 121	40,0
2010	14 033	1 940	9 850	2 214	41,1
2012	13 869	1 945	9 523	2 399	41,7
2014	13 836	2 002	9 267	2 567	42,3
2016	13 645	2 005	8 871	2 769	43,0

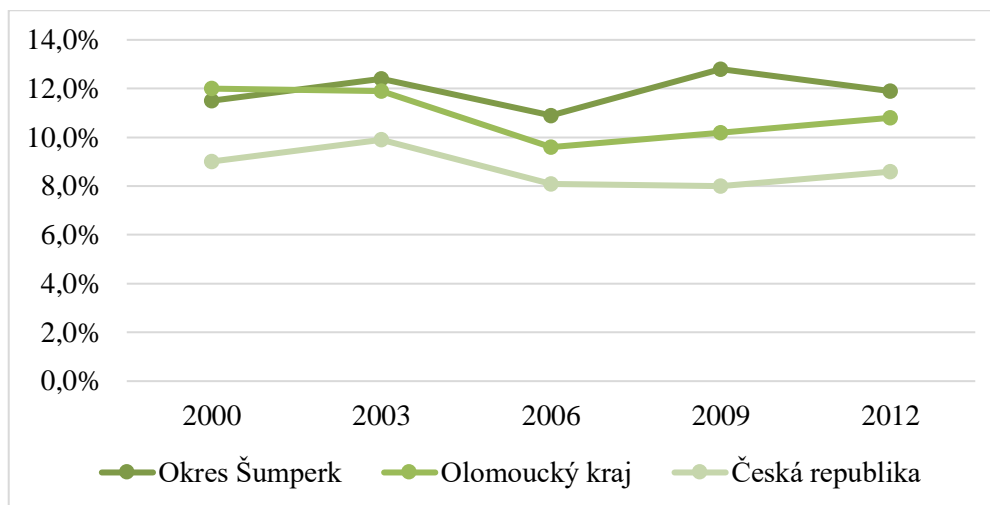
Zdroj: ČSÚ, <https://www.czso.cz>, vlastní zpracování

4.2.2 Další socioekonomické ukazatele

Obyvatelé města v produktivním věku tráví poměrně velkou část dne cestováním do zaměstnání. Tím se jim zmenšuje prostor pro ostatní aktivity, které by mohli vykonávat ve svém volném čase. Z výsledků zpracovaných v roce 2011 vyplývá, že z počtu 7 973 občanů, kteří cestují za prací, jich 4 341 vyjíždělo do jiné obce okresu, 390 do jiného okresu, 766 do jiného kraje a 75 do zahraničí. Zbytek bylo zaměstnáno jen v rámci obce (2 401 osob).⁴⁸

⁴⁸ ČSÚ. <https://www.czso.cz>.

Graf 2: Míra nezaměstnanosti v letech 2000-2012

Zdroj: MPSV, <https://www.mpsv.cz>, vlastní zpracování

Míra nezaměstnanosti je dalším ukazatelem, který nám zpřesňuje představu o životě ve městě Zábřeze. Graf nám ukazuje srovnání nezaměstnanosti v okrese Šumperk, v Olomouckém kraji a v České republice od roku 2000 do 2012. Je patrné, že v šumperském okrese je ve srovnání s celorepublikovým průměrem vyšší míra nezaměstnanosti, a to cca o 3 %.

Tabulka 3: PNO (podíl nezaměstnaných osob) v letech 2014-2016

Rok	ČR	Olomoucký kraj	okres Šumperk	město Zábřeh
2014	7,7 %	9,1 %	9,3 %	8,2 %
2015	6,6 %	7,4 %	7,4 %	6,2 %
2016	5,6 %	6,1 %	6,2 %	5,3 %

Zdroj: MPSV, <https://www.mpsv.cz>, vlastní zpracování

Za poslední tři roky, 2014–2016, lze dohledat ukazatel – PNO (podíl nezaměstnaných osob – podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15–64 let k obyvatelstvu stejného věku v %). Jak je vidět v tabulce, nezaměstnanost za poslední tři roky klesala na všech úrovních.⁴⁹ Je to zřejmě způsobeno rozbíhající se ekonomikou a tím, že firmy hledají nové zaměstnance.

⁴⁹ MPSV. <https://www.mpsv.cz>, MPSV po dohodě s ČSÚ přešlo na novou metodiku výpočtu nezaměstnanosti.

5 Veřejný a spolkový život ve městě Zábřeh

5.1 Vývoj spolků v kontextu doby

Město Zábřeh má velmi bohatý kulturní a veřejný život. Již v roce 1893 se ve svém spisku Hejtmanství Zábřežské zmiňuje František Poštulka, učitel z Postřelmovy, že v Zábřeze jsou četné spolky podporující společenský život. Z nich jmenuje například německý čtenářský spolek, spolek hasičský a pěvecký, spolek vysloužilců, Občanskou besedu nebo německý a český učitelský spolek.⁵⁰ V období vzniku prvních spolků, přibližně od roku 1850, převládalo ve městě německé obyvatelstvo. Veřejný a spolkový život se v této době rozděloval spíše podle národnostního než politického aspektu. Proto také první spolky, které zde vznikaly, byly německé.

Po vydání zákona o spolčovacím právu z roku 1867 došlo k většímu rozmachu spolků, a tak další spolky přispěly k obohacení veřejného života města. Z nich můžeme jmenovat například spolek divadelních ochotníků, okresní spolek lékařů, německý hasičský spolek, spolek učitelů, školský nebo tělocvičný. V roce 1886 také vznikla nacionální organizace Svaz Němců severní Moravy, vedená zábřežským Hermannem Brassem.

Prvním českým spolkem ve městě byla Občanská beseda z roku 1882 a o rok později vznikla Matice školská. Později vznikaly další české spolky, například První Všeobecný dělnický vzdělávací a podporovací spolek, Český hasičský sbor v Krumpachu nebo roku 1892 Učitelská jednota šumpersko-zábřežská. V tomto roce byl také založen jeden z nejvýznamnějších spolků v Zábřeze, křesťansko-sociální vzdělávací spolek Metoděj, který od roku 1910 sídlí v Katolickém domě. Spolkový život ve městě se stále více rozděloval na stranu německou a českou a teprve uvnitř spolků se uplatňovaly různé tendence, konzervativní nebo pokrokové. Dalším velkým a vlivným spolkem, který vznikl v roce 1895 byla tělocvičná jednota Sokol. V roce 1913 si také tento spolek postavil svou budovu – sokolovnu. Oba tyto spolky byly velice aktivní a vedle svého hlavního poslání vyvíjely také celou řadu dalších aktivit, jako byla hudební a divadelní vystoupení, veřejná

⁵⁰ POŠTULKA, F. *Hejtmanství Zábřežské*. 1893.

cvičení, besedy, taneční zábavy a plesy, výlety a různé slavnosti. Z velkého počtu dalších menších spolků můžeme jmenovat alespoň okresní Katolickou politickou jednotu, Politický spolek pro severní Moravu nebo ženský spolek Zora. V roce 1900 bylo v Zábřeze již 27 německých a 9 českých spolků a organizací. V období do první světové války jejich počet ještě vzrostl. Výraznou osobností byl Hermann Brass, který podporoval všechny německé spolky a stal se symbolem germanizace nejen v Zábřeze, ale i v širokém okolí.⁵¹

První světová válka znamenala omezení veřejného života, zejména českých obyvatel.⁵² Mezi dvěma světovými válkami se opět spolkový život rozvinul a měl mnohdy důležitější roli než politické strany. Velmi aktivní byly organizace Sokola, Orla, spolek Metoděj, farní Charita, Skaut nebo německý tělocvičný spolek. Po první světové válce, hlavně v době krize ve 30. letech, tvořily velkou skupinu organizací české a německé odborové svazy. Nejpočetnější byl v textilce firmy Brass a synové.⁵³

V době okupace a druhé světové války získali vládu opět Němci. Byly zrušeny nejen české spolky, ale v podstatě i všechny německé spolky. Nahrazeny byly organizacemi SA, SS, Hitlerovou mládeží nebo Německou pracovní frontou.⁵⁴ Po bezpodmínečné kapitulaci Německa a ukončení druhé světové války se většina spolků snažila obnovit činnost, vznikaly ale i nové organizace. Můžeme jmenovat např. Jednotný svaz českých zemědělců, Svaz české mládeže, organizace politických vězňů nebo ROH. Po únoru 1948 byly tradiční spolky opět postupně likvidovány. Například za jedinou tělovýchovnou organizaci byl prohlášen Sokol, aktivní Junák – skaut byl v roce 1950 nahrazen Pionýrskou organizací. Spolky a ostatní organizace byly různě přetransformovány a pracovaly pod dohledem KSČ.⁵⁵

V roce 1968 se spolky snažily o znovuoobnovení, ale to se definitivně povedlo až po roce 1989. Po tomto roce opět spolky s tradicí začaly obnovovat svoji činnost, některé se musely vymanit z komunistického vedení a získat svou původní tvář. Jiné si musely

⁵¹ MĚSTO ZÁBŘEH, *Zábřeh – 750 let*. 2004, s. 38-39.

⁵² MĚSTO ZÁBŘEH, *Zábřeh – 750 let*. 2004, s. 41.

⁵³ MĚSTO ZÁBŘEH, *Zábřeh – 750 let*. 2004, s. 47.

⁵⁴ MĚSTO ZÁBŘEH, *Zábřeh – 750 let*. 2004, s. 52.

⁵⁵ MĚSTO ZÁBŘEH, *Zábřeh – 750 let*. 2004, s. 57.

vybojovat navrácení majetku. Takto tomu bylo např. u Sokola, jehož sokolovnu využívala TJ Zábřeh. Svou činnost obnovil také spolek Metoděj, TJ Orel, Klub českých turistů a např. skautské organizace Junáka.⁵⁶

V současnosti (2017) působí ve městě Zábřeze a jeho přilehlých částech asi 130 spolků a jiných organizací s různým zaměřením. Ze sportovních organizací, které jsou aktivní, můžeme jmenovat SK Sulko Zábřeh a TJ LOKO Zábřeh. RC Team Zábřeh a Utopia Bikes jsou organizace, kterým se podařilo zapojit hlavně mladé členy, což je v dnešní době poměrně problém.⁵⁷ V oblasti kultury je největší organizací Zábřežská kulturní s.r.o., jejímž zřizovatelem je město, a která s různými spolky spolupracuje na přípravě celé řady akcí. Jako příklad můžeme jmenovat Kálíkův podzim, kde úzce spolupracuje se Smíšeným pěveckým sborem Karmen.⁵⁸ Aktivními organizacemi z oblasti kultury jsou například spolek Divadlo Václav, Moravia Big Band, Veselá kapela a řada pěveckých sborů. V oblasti sociální největší oblast pokrývá Charita Zábřeh, která je státní neziskovou organizací. Z ostatních můžeme jmenovat např. Svaz tělesně postižených Zábřeh nebo Sdružení Podané ruce NZDM Nitka. Některé spolky se zabývají jak sociální, tak i kulturní a výchovnou činností, jsou to třeba Mateřské a rodinné centrum Hnízdo, Rodina v akci nebo Rodinné centrum na paloučku, zaměřené zejména na akce pro rodiny. Z dalších spolků, které jsou dnes aktivní, můžeme jmenovat spolek Metoděj, Skauty, kteří mají v Zábřeze více skupinek, dále hasičské sbory, které byly a jsou stále aktivní a v různých formách fungovaly i za války nebo za totality.⁵⁹ Jedním z aktivních spolků bylo také občanské sdružení Svatá Barbora Zábřeh, které je dnes již v likvidaci. Svůj účel ale splnilo, po šesti letech strastiplné práce v roce 2013 předalo k užívání významnou památku – kostel sv. Barbory.⁶⁰

⁵⁶ MĚSTO ZÁBŘEH, *Zábřeh – 750 let*. 2004, s. 66.

⁵⁷ ARES. <http://www.info.mfcr.cz>.

⁵⁸ Rozhovor s radním města Zábřeh, PhDr. Zdeňkem Davidem.

⁵⁹ ARES. <http://www.info.mfcr.cz>.

⁶⁰ Město Zábřeh. <http://www.zabreh.cz>.

5.2 Spolkový a veřejný život z pohledu vedení města Zábřeh

Spolky jsou důležitou součástí každodenního života obce. Ve městě Zábřeh je spolků a jiných neziskových organizací poměrně velké množství – je jich tolik, aby pokryly všechny potřeby občanů města. Iniciativa vzniku spolků vychází zespodu, od občanů. Motivace vzniku spolků se s dobou měnila. Dříve byla častým důvodem vzniku českých spolků germanizace, dnes spolky vznikají možná podvědomě „natruc“ konzumnímu životnímu stylu. Brání se tomu, aby byl člověk vnímán jen jako individuální spotřebitel, ale aby se jeho osobnost všestranně rozvíjela. Starosta František John říká že: *„Města a obce by bez občanské společnosti, kam spolky a neziskové organizace patří, nemohly vůbec fungovat.“* Jeho názorem je, že obec má v podstatě povinnost se starat nejen o vyžití občanů ve smyslu nějakého konzumu, ale i o to, aby život ve městě měl náplň. Kdyby toto všechno mělo zajišťovat jen město jako instituce, respektive organizace, které město zřídí, tak by škála možností vyžití ve městě nebyla tak pestrá, jak může být, když se lidé sami rozhodnou scházet se za účelem něčeho společného. Nevnímá iniciativy spolků a ostatních organizací jako konkurenci pro akce, které organizuje město. Starosta je rád, že je v obci nabídka rozmanitá, sám je členem několika spolků, např. Orla, Skautu, spolku Farní muzeum Zábřeh, Metoděje nebo včelařského a rybářského spolku. Podle mínění starosty, spolky nejvíce zatěžuje zvyšující se administrativa.

Spektrum občanské společnosti ve městě je široké a město se o ni v mnoha případech opírá. Příkladem mohou být dobrovolní hasiči. V Zábřeze je několik sborů, ze kterých se rekrutují členové Jednotky sboru dobrovolných hasičů města Zábřeha, která je organizační složkou města. Jiný příklad spolupráce je Dům dětí a mládeže, což je příspěvková organizace města, která často spolupracuje se skautskou organizací Junáka. Také místní stadion patří městu, to ho však pronajímá sportovním klubům, které se o něj starají a využívají ho ke své činnosti. Město finančně přispívá na provoz a údržbu stadionu.

Starosta František John podporuje princip subsidiarity v tom smyslu, že když si lidé mohou věci zajistit sami, město nemusí zasahovat, ale podpoří jejich záměry. Někdy stačí jim jen nebránit. Důležitá je i morální podpora. Význam občanské společnosti vnímá také v tom smyslu, že se lidé setkávají, pracují na společném cíli, nebo jen pro radost. Občané, kteří se

zapojují nežijí jako individua, ale jako komunita a necítí se sami. Tím se zabraňuje sociální vyloučenosti občanů.⁶¹

Další dotazovaný radní Josef Klimek vnímá spolky jako důležité pro veřejný život ve městě. Říká, že: „*Lidé by si sami měli říct co chtějí dělat a co ne.*“ Iniciativa zespodu je důležitá, lidé jsou často schopni za málo peněz vybudovat a zorganizovat hodnotné akce. Členové spolků pracují v jeho prospěch, mají společný zájem. Vyzdvihuje přínos zapojení občanů Zábřeha do veřejného života, který nejednou začíná ve spolkovém životě. Spolky často spolupracují na organizaci akcí ve městě. Důležité je, že jsou to právě zábřežské spolky, které se velkou měrou podílejí na životě města, a nabídka je tak široká, že si do jisté míry vystačí sami. Dle jeho názoru město spolky podporuje dostatečně. Vyzdvihuje činnost spolků, které dokáží zapojit do činnosti mládež, například Utopia Bikes, protože ve většině spolků členové stárnou a těžko získávají mladé členy. Radní Josef Klimek je členem několika spolků, např. ČKA, SDH Ráječek nebo Veselá kapela.⁶²

Spolky jako důležitou součást veřejného života vnímá také další radní PhDr. Zdeněk David, který je zároveň jednatelem Zábřežské kulturní, s.r.o. Spolky nevnímá jako konkurenci, ale naopak je oslovuje při přípravě různých akcí pořádaných Zábřežskou kulturní, potažmo městem. Například na akci Zábřežský jarmark se pravidelně podílí také Skauti, kteří jsou velmi aktivní i na jiných akcích pořádaných městem. Spolupráce města a spolků je na dobré úrovni, Dům dětí a mládeže často spolupracuje například se spolkem rybářů, Zábřežská kulturní se Svazem chovatelů drobného zvířectva nebo s Moravia Big Band na akci Jazz in Hall. Spolkový život ve městě vnímá v posledních letech jako dostačující a v podstatě se nemění. Kulturního i jiného vyžití je hodně, ale chybí nové a progresivní akce, které by vzešly z řad mládeže. Mladí lidé dle jeho názoru nemají moc zájem se organizovat. Jak spolky, tak i Zábřežská kulturní bojuje s tím, jaké akce pořádat pro mladé. I když se snaží vymýšlet různé akce, většinou je malá návštěvnost. Část spolků, které měly v Zábřeze dlouholetou tradici, zanikla, např. Sbor severomoravských učitelů, loutkáři nebo divadelní spolek.

⁶¹ Rozhovor se starostou města Zábřeh, RNDr. Mgr. Františkem Johnem, Ph.D.

⁶² Rozhovor s radním města Zábřeh, Josefem Klimkem.

Složení rady a zastupitelstva města má určitý vliv na podporu občanského sektoru. Již několik let je podpora spolků na dobré úrovni a je více méně stabilní. V minulosti tomu tak vždy nebylo.⁶³ Dříve docházelo k lobování za finanční podporu do určité oblasti života ve městě. Dle slov Josefa Klimka se dnes vedení města snaží finanční prostředky rozdělovat spravedlivě.⁶⁴ Starosta František John je toho názoru, že členové zastupitelstva samozřejmě ovlivňují tok financí. Vychází ale z toho, že tito lidé vzešli z určité oblasti občanské společnosti, jsou aktivní a mají přehled. Jsou jakýmsi mostem do určité oblasti, ve které se pohybují. Dle jeho slov lobování na radnici v současnosti není a město se snaží finance rozdělovat spravedlivě.⁶⁵

5.3 Financování spolků

Spolky a jiné neziskové organizace jsou financovány převážně z dotací. V malé míře také z členských příspěvků, výtěžkem z akcí, které pořádají nebo sponzorskými dary. Město Zábřeh ze svého rozpočtu každoročně přispívá těmto organizacím na činnost i jednorázově na různé projekty nebo investice.

Při rozdělování dotací město nepoužívá speciální parametry, ale každý rok si určí priority ve financování a tyto oblasti potom podporuje. Vyhláší programy v rámci kultury, sportu a sociální oblasti, na které potom reagují žadatelé o dotace. Rada města nebo zastupitelstvo města posuzuje jejich žádosti dle zákona č. 128/2000 Sb. o obcích spolu s poradními orgány, kterými jsou komise rady města pro určitou oblast.⁶⁶

⁶³ Rozhovor s radním města Zábřeh, PhDr. Zdeňkem Davidem.

⁶⁴ Rozhovor s radním města Zábřeh, Josefem Klimkem.

⁶⁵ Rozhovor se starostou města Zábřeh, RNDr. Mgr. Františkem Johnem, Ph.D.

⁶⁶ Rozhovor s radním města Zábřeh, Josefem Klimkem.

Tabulka 4: Přehled dotací za roky 2012-2016 v tis. Kč

Dotace/Rok	2012	2013	2014	2015	2016
Kultura	3 120	3 340	3 585	3 157	3 269
Sport	5 106	5 926	6 086	6 024	7 043
Sociální oblast	1 841	1 877	1 926	1 966	2 030
Celkem	10 067	11 143	11 597	11 147	12 342

Zdroj: Město Zábřeh, <http://www.zabreh.cz>, vlastní zpracování

Z tabulky je patrné, že na tyto tři oblasti se výše dotací v absolutní hodnotě postupně mírně zvyšuje, procentně tomu tak ale není. V roce 2012 byla výše dotací cca 5,7 % z celkových výdajů města, v roce 2013 cca 6,0 %, v roce 2014 cca 5,8 %. V roce 2015 cca 3,5 % a roce 2016 cca 4,8 % z celkových výdajů města. Kromě těchto dotací město poskytuje ještě mimořádné dotace, které jsou řádově do 100 tis. Kč za rok.⁶⁷

Dle starosty je ve finanční podpoře těchto organizací důležitá pravidelnost, aby spolky měly stabilitu a viděly perspektivu. Samozřejmě je tato podpora od města limitovaná rozpočtem. Dotační možnosti tu určitě jsou, důležité jsou nápady, a pokud se objeví dobrý nápad, peníze se vždy najdou.⁶⁸

Více financí proudí spolkům, které mají vlastní nemovitost a musí ji udržovat. Příkladem je spolek Metoděj se svým Katolickým domem nebo TJ Sokol, který vlastní sokolovnu. Město také více podporuje jednak spolky, které pořádají akce pro veřejnost, jednak finančně podporuje přímo projekty určené pro veřejnost. V minulých letech taková podpora vždy nebyla, například když se rekonstruoval krytý bazén, byl skoro úplně zrušen grantový systém a finanční prostředky proudily převážně do tohoto projektu. To byl pro spolky samozřejmě problém a musely hledat finanční zdroje jinde. Pro menší spolky tyto problémy mohou být až likvidační.⁶⁹

Podpora od města je vcelku velká. Ve srovnání s městem Šumperk, které sice celkově vydává větší množství finančních prostředků, soustřeďuje je ale na akce většího rozsahu.

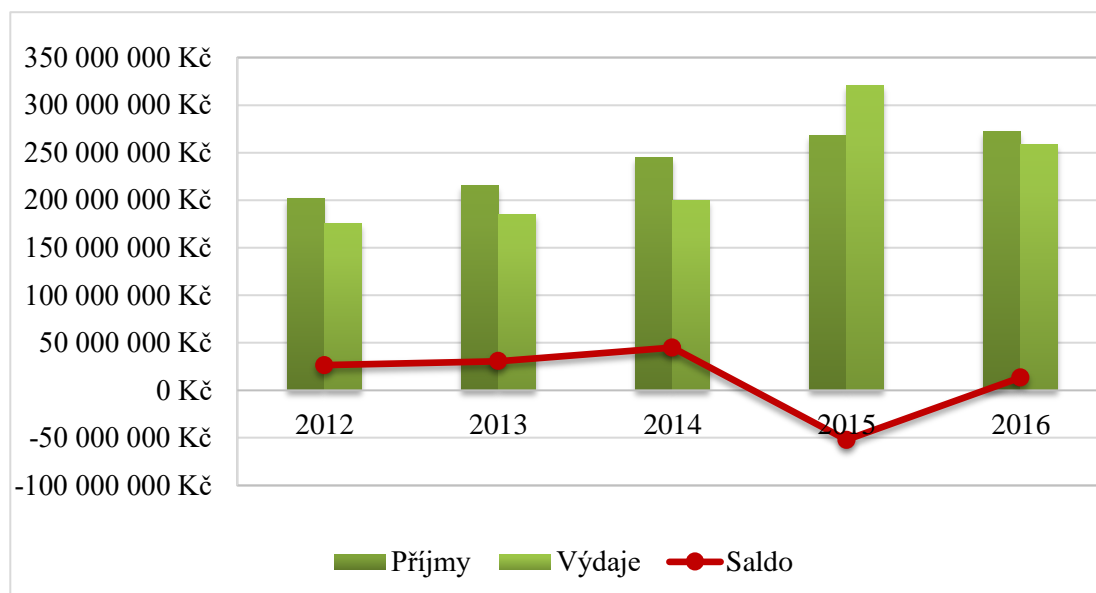
⁶⁷ Město Zábřeh. <http://www.zabreh.cz>.

⁶⁸ Rozhovor se starostou města Zábřeh, RNDr. Mgr. Františkem Johnem, Ph.D.

⁶⁹ Rozhovor s raním městem Zábřeh, PhDr. Zdeňkem Davidem.

Nepodporuje tolik menší organizace a drobnou každodenní činnost spolků. Spolky jsou často schopny zorganizovat akce s minimálními náklady ale s elánem a nadšením.⁷⁰

Graf 3: Meziroční vývoj rozpočtu 2012-2016

Zdroj: Město Zábřeh, <http://www.zabreh.cz>, vlastní zpracování

5.4 Přehled vybraných spolků

5.4.1 Divadlo Václav, z. s.

Divadelní spolek Václav byl založen v roce 1998 v obci Václavov, která leží cca 6 km severozápadně od Zábřeha a od roku 1976 je k němu přiřčleněna. Když se podíváme více do historie, zjistíme, že po 22 letech navázal na dávnou divadelní tradici obce. Ve Václavově byla dlouhá divadelní tradice sahající až k počátkům 20. století. V té době amatérští umělci hrávali pod širým nebem nebo v hospodě na rychtě. Z těchto začátků se dochovala malovaná opona, která je dodnes v obci trvale vystavena. Po druhé světové válce přestaly prostory hospodského sálu divadlu i ostatním kulturním potřebám občanů vyhovovat, proto v roce 1956 započala stavba velkého kulturního domu nesoucího všechny znaky kamenného divadla. Po velkém úsilí místních občanů a mnoha hodinách bezplatné

⁷⁰ Rozhovor s radním města Zábřeh, Josefem Klimkem.

brigádnické práce byla stavba dokončena a 31. 12. 1962 otevřena. Stala se centrem osvětového, tělovýchovného, a především divadelního dění v obci. Tuto funkci plní dodnes, nejen pro místní občany, ale i pro široké okolí. To vše hlavně díky divadelnímu souboru Václav.⁷¹

Soubor má cca 30 členů, v průměrném věku cca 40 let.⁷² Počet aktivních herců kolísá v závislosti na tom, jakou inscenaci právě chystají pro diváky. Členové pocházejí hlavně z Václavova, ale dojíždí i ze Zábřeha a okolních obcí.⁷³ Členové tohoto spolku se scházejí dle potřeby. Při zkoušení nové divadelní hry se setkání konají jedenkrát týdně v Kulturním domě Václavov, kde potom také své umění předvádějí divákům. Se svým repertoárem však hostují i v okolních městech a vesnicích.⁷⁴ Zúčastňují se také různých divadelních přehlídek a festivalů. Například s pohádkami Zlatá přadlena (2003) a Jak čarodějka k ženichovi přišla (2006) soubor postoupil na národní přehlídku pohádek pro děti do Rakovníka.

K nejvýznamnějším aktivitám, které tento spolek pořádá je Václavovský kulturní podzim, který se poprvé konal v roce 2002 ke 40. výročí otevření kulturního domu ve Václavově. Od roku 2007 je jednou z významných akcí také soutěžní přehlídka neprofesionálních divadelních souborů o divadelně stylizovanou sošku patrona obce „O Václava z Václavova“. Tato přehlídka získala celorepublikový ohlas. Svědčí o tom jednak počty souborů, které se hlásí do této soutěže, ale i to, že v porotě zasedají známé osobnosti z divadelního světa, např. profesor pražské divadelní akademie a režisér významných divadelních scén Mgr. Milan Schejbal nebo dramaturg Činoherního klubu Praha Radvan Pácl.⁷⁵

K ostatním činnostem, které tento spolek provozuje patří také každoroční pořádání divadelního plesu, který tematicky navazuje na divadelní hru, která má v daném roce

⁷¹ Obec Václavov. <http://vaclavov.zabreh.cz>.

⁷² Rozhovor s jednatelem spolku Divadlo Václav, Jiřím Matějčkem.

⁷³ Obec Václavov. <http://vaclavov.zabreh.cz>.

⁷⁴ Rozhovor s jednatelem spolku Divadlo Václav, Jiřím Matějčkem.

⁷⁵ Obec Václavov. <http://vaclavov.zabreh.cz>.

premiéru. V roce 2015 se uskutečnil 16. ročník s názvem První andělský bál.⁷⁶ Hezká je také každoroční tradice, která se pořádá na Vánoce, a to živý Betlém. Dále pak různé koncerty nebo každoroční komponovaný kulturně-vzdělávací pořad Setkání s Anežkou Českou.⁷⁷ Svatováclavskou poutí odstartoval v roce 2015 Václavovský kulturní podzim. Tentokrát nově akcí s názvem Frézování aneb Konečně si nás, dědku vyvez! – soutěž dvanácti různých vozítek od průmyslově vyráběných fréz až po podomácku vyrobené traktúrky a jiná vozítka. Tato akce měla velký úspěch.⁷⁸ V roce 2016 byl již 10. ročník přehlídky divadelních souborů a 15. ročník Václavovského kulturního podzimu, a to už o ledasčem svědčí.

Tento spolek využívá dotace z města i kraje, finance získává také svou činností. Město Zábřeh finančně podporuje chod Kulturního domu ve Václavově, se kterým je spolek Václav nejvíce spojen.⁷⁹ Tradic a akcí mají v malé obci Václavov hojně, velkou měrou se o to zasloužil také spolek Divadlo Václav.

5.4.2 Myslivecký spolek Homola – Zábřeh

Za počátek myslivosti v Čechách můžeme považovat již rok 1573, kdy se v usnesení Českého sněmu uvádí, že právo lovu souvisí s vlastnictvím pozemků. Toto usnesení obsahuje však i nařízení o ochraně zvěře.⁸⁰ Touto činností se myslivecké spolky zabývají dodnes. Jedním z nich je ve městě Zábřehu Myslivecký spolek Homola, který vznikl v roce 1990. Název spolku Homola se odvozuje od vrchu Homola, na kterém se nachází území lesní honitby spolku. Nezačal však on nuly, ale navázal na činnost spolku Lázek (vznikl v roce 1979). Když půjdeme ještě více do historie dostaneme se až k Mysliveckému spolku Hedva, který tu byl ještě dříve. Název tohoto spolku vznikl na základě toho, že většina členů spolku pracovala v místním textilním podniku Hedva.

Jako všechny tyto spolky se i Homola zabývá hlavně péčí o zvěř a ochrannou přírodu, což je jistě přínosem pro celou společnost. Mimo to také udržuje myslivecká zařízení např.

⁷⁶ Město Zábřeh, *Ročenka města Zábřeh*. 2015, s. 46.

⁷⁷ Obec Václavov. <http://vaclavov.zabreh.cz>.

⁷⁸ Město Zábřeh, *Ročenka města Zábřeh*. 2015, s. 46.

⁷⁹ Rozhovor s jednatelem spolku Divadlo Václav, Jiřím Matějčkem.

⁸⁰ Českomoravská myslivecká jednota. <http://www.cmmj.cz>.

posedy, které často využívají i návštěvníci lesa. Jednou ročně pořádají Myslivecký ples v obci Kolšov, který je v okolí oblíbený a hojně navštěvovaný. Na podzim pořádají hony s posezením a tombolou. Ulovenou zvěř se snaží prodat a získat tak peněžní prostředky na činnost spolku. Zabývají se i osvětou. Dříve pořádali pro děti soutěže s plněním úkolů týkajících se přírody, také organizovali sběr kaštanů a žaludů ve školách a školkách. Vlastní mysliveckou chatu Cukrová bouda, která se nachází u vesnice Hoštejn. Zde se schází dle potřeby cca 5x ročně a pořádají zde svá gulášová posezení pro členy spolku i pro širší okolí.

Ve spolku je 10 členů, průměrný věk členů je cca 42 let. Od roku 1990 se počet členů v podstatě nemění, protože je závislý na velikosti lesní honitby, která je 750 ha, což není mnoho. Tuto lesní honitbu si spolek pronajímá od Lesů ČR, od nich také dostávají podklady pro lov, plán lovu – počty zvěře k odlovení, mají také za povinnost se o lesy starat.

Peněžní prostředky získávají hlavně z členských příspěvků jednotlivých členů spolku, dále z prodeje ulovené zvěře a něco málo utrží také na Mysliveckém plese, který každý rok pořádají. O dotace zatím nežádali.⁸¹

5.4.3 Hnízdo, mateřské a rodinné centrum Zábřeh, z. s.

Již od roku 1993 se malá skupinka maminek na mateřské dovolené začala neformálně scházet se svými dětmi. Zázemí jim poskytl Dům dětí a mládeže, který měl tehdy od Spolku Metoděj v pronájmu Katolický dům. K dispozici dostaly velký sál, kde se mohly jednou za dva týdny scházet. Maminky, které se tu scházely, chtěly udělat svému nápadu reklamu, proto začaly podomácku vyrábět propagační letáčky, které by přilákaly do „Mamince“ další členky. To se povedlo a postupně začalo chodit čím dál více maminek s dětmi. Někdy si jen povídaly, jindy pozvaly na přednášku nějakého hosta, zabývaly se různými rukodělnými pracemi. Za nějaký čas se již scházely pravidelně každý týden, a zatímco maminky měly svůj program, o děti se staraly „hlídací babičky“, které s dětmi cvičily. Vše se dařilo, a tak v roce 1998 vzniklo občanské sdružení Mateřské a rodinné

⁸¹ Rozhovor s členem Mysliveckého spolku Homola – Zábřeh, Jiřím Sittou.

centrum Zábřeh, které vedla jedna z aktivních maminek Alena Entrová. Postupně se činnost centra rozvíjela a přibýlo cvičení rodičů s dětmi Barvínek, které se snaží podporovat psychomotorický rozvoj dítěte a připravit ho na vstup do MŠ.

V roce 2007 se změnil název centra na Hnízdo, mateřské a rodinné centrum Zábřeh, o. s. V té době se také Hnízdo přestěhovalo do pronájmu v II. ZŠ Zábřeh, B. Němcové. Hnízdo postupně dál rozvíjelo své aktivity pro maminky a jejich děti (někdy se zúčastnili i tatínci) až na každodenní provoz. Rok 2013 byl opět plný změn, tou největší bylo, že se Hnízdo opět stěhovalo, a to do nových prostor na Masarykově náměstí. V těchto prostorách je v pronájmu dodnes. V současnosti vede Hnízdo manažerka Irena Švédová a statutárním zástupcem je Mgr. et Mgr. Daniela Johnová.⁸²

Počet členů v průběhu času kolísá kolem 12 a průměrný věk členů je cca 30 let. Přestože má Hnízdo poměrně málo členů, je schopno pořádat široké spektrum aktivit pro rodiny, právě proto, že s přípravou akcí aktivně pomáhají i samotné maminky (případně tatínci a ostatní členové rodin), které navštěvují „Maminec“.

Z rozhovoru s manažerkou centra vyplývá, že spolupráce Hnízda a MěÚ Zábřeh je na velmi dobré úrovni a vedení města je k jeho aktivitám vstřícné. Hnízdo se také podílí na přípravě akcí města a pořádá při nich pro děti a rodiče různé soutěže a jiné aktivity. Spolupracuje také s jinými organizacemi ve městě, nejvíce se Spolkem Metoděj, Jednotou Orel a Charitou Zábřeh, dále s Centrem pro rodinný život Olomouc, Sítí mateřských center ČR atd. Politické ambice v podstatě Hnízdo nemá, jen jedna členka kandidovala do zastupitelstva a je členkou komise pro životní prostředí a místní části.

Činnost centra je financována převážně z dotací od města, kraje a MPSV, mimořádně přispěje někdo sponzorským darem. Hnízdo je otevřená organizace pro veřejnost, minimálně jednou měsíčně pořádá nějakou akci pro občany města – hlavně pro rodiny s dětmi.⁸³

⁸² Mateřské a rodinné centrum Hnízdo. <http://www.hnizdozabreh.cz>.

⁸³ Rozhovor s manažerkou Hnízda, mateřského a rodinného centra, Irenou Švédovou.

Za poslední roky můžeme jmenovat například tyto projekty:

- ✓ Každoroční Vánoční a Velikonoční dílničky, kde děti s rodiči vyrábí různé dekorace a dárečky.
- ✓ Účast na významném projektu Olomouckého kraje Rodiče a děti spokojeně a spolu
- ✓ Manželství jako blízký vztah – projekt zaměřený na zkvalitnění vztahů v rodině, podporovaný z grantu MPSV.
- ✓ Spolu to dokážeme (2010–2014) – celoroční projekt zaměřený na vzdělávání v oblasti sociálně právní, vztahů v rodině, výchovy dětí, hygieny a zdraví.
- ✓ Cyklus táty je třeba ... - inspirace pro tatínky, jak trávit s dětmi volný čas mimo počítač či televizi.
- ✓ Vzděláváme se v hnízdě – přednáškový cyklus na různá aktuální témata.
- ✓ Žihadlo roku – účast v celorepublikové soutěži o nejlepší veřejně prospěšnou kampaň. V roce 2013 vyhrálo Cenu za Odvahu s kampaní darování krve KRVÁK.
- ✓ Křídla a kořeny – kampaň organizovaná Sítí Mateřských center ČR, která se snaží upozornit na důležitou roli rodiny ve vývoji člověka.
- ✓ Rodinná akademie – projekt, podporovaný MPSV, který se zaměřuje na vzdělávání v oblasti vztahů v rodině.
- ✓ Rodina pospolu – projekt zaměřený na podporu rodiny jako celku, podporovaný městem Zábřeh.⁸⁴

Pravidelné aktivity, které probíhají v klubovně Hnízda se většinou konají dopoledne, např. pondělní a středeční tvoření s dětmi, v úterý je „Maminec“, na kterém probíhají přednášky nebo besedy na různá témata. Ve čtvrtek je cvičení s dětmi Barvínek. V pátek dopoledne se setkávají maminky s kojenci na duchovně – duševní obnově. Jednou týdně odpoledne je otevřena herna pro děti, která je vyhledávaná hlavně v zimních měsících a každé úterý probíhá cvičení pro rodiče – pilates. V pondělí odpoledne setkání matek, které se modlí za své děti – hnutí Modlitby matek.

Další z hojně navštěvovaných akcí je každoroční Pohádkový les, Lampionový průvod aneb Uspávání broučků nebo Závod odrážedel. Společně s KDU-ČSL a Orel Jednota

⁸⁴ Mateřské a rodinné centrum Hnízdo. <http://www.hnizdozabreh.cz>.

Zábřeh pořádá koncert ke dni matek. Kromě toho Hnízdo také pořádá víkendy pro rodiny, např. v roce 2015 se konal společný víkend v Neratově v Orlických horách s programem pro děti a rodiče a přednáškou na téma manželství.⁸⁵

Cílem spolku Hnízdo je primárně prevence patologických jevů v rodině a aktivní zapojování rodin do života v komunitě, neformální vzdělávání, sekundárně pak sociální inkluze. Hnízdo pracuje na principu svépomocných skupin. Nepodporuje filozofii časného odloučení dítěte od matky, a proto poskytuje dopolední hlídání a péči o děti do 3 let. Je si vědomo náročnosti rodičovství a sociální vyloučenosti na tzv. rodičovské dovolené, proto podporuje rodiče ve výměně vzájemných zkušeností a v možnosti rozvíjet své schopnosti i jinými důležitými směry.⁸⁶

5.4.4 Spolek Metoděj

Jedním z nejvýznamnějších a zároveň i nejstarších spolků v Zábřehu je právě Spolek Metoděj. Tato nestátní nezisková organizace byla založena v roce 1892 pod názvem Katolický dělnický spolek Methoděj.⁸⁷ Na popud zábřežského katolického kaplana Františka Smutného vznikl jako spolek křesťansko-sociální, který měl čelit vzrůstajícímu sebezvěrečnému socialismu i rozpínajícímu se germanismu.⁸⁸ Vztahy mezi Čechy a Němci byly v této době již dost vyhroceny. Když se v Zábřeze začalo stavět gymnázium a členové spolku Metoděj přispěli na stavbu, měli následně nepříjemnosti u svého zaměstnavatele Hermanna Brasse, který zde vlastnil textilní firmu. Když potom šli i na slavnostní otevření a posvěcení, byli z práce propuštěni.⁸⁹

Krátce po svém založení měl spolek více než 300 členů, většinou katolické dělníky a drobné zemědělce. Činnost spolku se rozvíjela a v roce 1900 lze vysledovat jaké aktivity spolek během roku provozoval. Jednou měsíčně probíhaly vzdělávací přednášky. Na začátku roku se pořádal ples, před Popeleční středou zábavný večírek (později Maškarní ples), hrála se nejméně dvě divadelní představení za rok, v létě zahradní výlet a na svátek

⁸⁵ Rozhovor s manažerkou Hnízda, mateřského a rodinného centra, Irenou Švédovou.

⁸⁶ Mateřské a rodinné centrum Hnízdo. <http://www.hnizdozabreh.cz>.

⁸⁷ Katolický dům Zábřeh. <http://www.katak.cz>

⁸⁸ JANŮ, E., KRŇÁVEK, P. *100 let v Katolickém domě*. 2010, s. 4.

⁸⁹ Rozhovor s předsedou spolku Metoděj, Jiřím Krňávkem.

Cyrila a Metoděje se členové s praporem účastnili bohoslužby obětované za živé a zemřelé členy spolku. Takto spolkový život probíhal zhruba následujících dvacet let.

Nejdříve se členové spolku scházeli v hostinci u Morávků a později, v roce 1903, přesídlili do hostince předsedy spolku Jana Ilgnera. Počet členů spolku narůstal a spolkový život bez vlastního zázemí byl komplikovaný. Proto v roce 1909 dospěli členové k rozhodnutí postavit si vlastní spolkový dům. Naskytla se příležitost koupit pozemek. Začaly sbírky na stavbu, a i když si členové mnoho věcí dělali svépomocí, například na zahradě za dnešním domem si vyráběli cihly, získané finance zdaleka nepokrývaly náklady. Proto si Spolek Metoděj musel část peněz na stavbu vypůjčit u zábřežské lidové záložny Raiffeisenky. Zadlužení spolku ale významně ovlivnilo činnost spolku na několik dalších let.⁹⁰

Stavět se začalo v březnu 1910 a téhož roku v prosinci byl dům posvěcen, slavnostně otevřen a pojmenován jako Katolický dům. Dokončovací práce uvnitř i v okolí Katolického domu však pokračovaly ještě do roku 1913. Uvnitř domu byla zřízena tělocvična, divadelní sál, knihovna, klubovny a od roku 1919 tu nechyběla ani hospoda. Prostory využíval hlavně spolek Metoděj, ale scházeli se tu i členové Jednoty Orla nebo strany lidové, tehdy pod názvem Lidová jednota. Spolek zde provozoval hojnou činnost např. přednášky, besedy, schůze, pěvecká a divadelní představení i zábavy a plesy. Stavba Katolického domu se u liberálně-sekulárních kruhů stala podnětem ke stavbě sokolovny, která stojí dodnes symbolicky na kopci naproti Katolickému domu.

Po vypuknutí první světové války spolek zastavil svou činnost a Katolický dům byl obsazen vojskem. V roce 1918 byl navrácen spolku, ale bylo potřeba udělat větší opravy a nadále splácet dluhy. Proto se členové snažili co nejdříve obnovit fungování Katolického domu, aby mohli pořádat alespoň nějakou výtěžnou činnost a tíha splácení neležela jen na několika jednotlivcích.

⁹⁰ JANŮ, E., KRŇÁVEK, P. *100 let v Katolickém domě*. 2010, s 4-8.

V období první Československé republiky byla činnost spolku Metoděj v Katolickém domě v rozkvětu. Zejména aktivita divadelního odboru spolku Metoděj byla obdivuhodná. Prostory Katolického domu pro své aktivity využívali také členové Orla.⁹¹

Na počátku listopadu v roce 1935 začal Metoděj spolupracovat se členy Sokola na divadelním představení – operetě Loisička. Jindy nesmiřitelní konkurenti a spolky, které patřily k opačným ideově-politickým táborům, však sehrály jen dvě představení a po kritice jejich „nemravnosti“ ze strany katolického týdeníku Severní Morava, spolupráci ukončily.

Po obsazení Zábřehu německou armádou v roce 1938 byly všechny spolky včetně spolku Metoděj zrušeny. Jejich majetek přešel do rukou Still Halterkomissar. Katolický dům převzalo město Zábřeh a poskytlo jej organizacím Hitlerjugend a SA. Knihovna spolku byla tajně rozdělena mezi členy a po osvobození v roce 1945 se jen těžko dávala dohromady, z původních 950 svazků se vrátilo jen 170 kusů. Po skončení druhé světové války se již v červnu 1945 konala první výborová schůze spolku, na které byl Katolický dům opět předán do správy spolku. Vnitřní vybavení domu bylo téměř úplně zničeno, přesto již v listopadu 1945 zde bylo sehráno první divadelní představení od ukončení války. Následně spolek postupně obnovoval svou činnost, pořádal například vzdělávací přednášky, plesy atd.⁹²

V rámci organizačních změn v roce 1947 došlo ke změně názvu spolku z původního označení „Vzdělávací křesťansko-sociální spolek Metoděj v Krumpachu“ na „Spolek Metoděj v Zábřehu“. Po únoru 1948 byla opět přechodně činnost spolku pozastavena a obnovena byla až po jednání jeho předsedy s Akčním výborem ONV. Postupně se změnila pravidla fungování v Katolickém domě, spolek se musel stát členem Ústřední matice divadelních ochotníků v Praze. V tomto období se divadlo stalo hlavní náplní činnosti spolku. Vzdělávací přednášky byly zrušeny z důvodu kontroly Okresním národním výborem. Z důvodu absence vlastní činnosti spolku Metoděj pronajímal prostory jiným organizacím, například hasičskému sboru nebo školským zařízením. V roce 1949 byl po

⁹¹ JANŮ, E., KRŇÁVEK, P. *100 let v Katolickém domě*. 2010, s. 10-15.

⁹² JANŮ, E., KRŇÁVEK, P. *100 let v Katolickém domě*. 2010, s. 22-24.

dlouhé odmlce obnoven pěvecký sbor spolku a vznikl i balení soubor, který nacvičil hru Ropucha. Hostinská činnost v Katolickém domě byla v roce 1950 převedena pod komunální podniky Města Zábřeh.⁹³

Okresní národní výbor v Zábřeze v roce 1950 oznámil likvidaci „Spolku divadelních ochotníků Metoděje“. Dále v roce 1951 následovalo rozhodnutí předat Katolický dům do bezplatného nájmu armádě jako „Dům československé armády“, později Armádní dům, a tím také de facto skončila spolková činnost Metoděje. Posledním počinem spolku Metoděj byla hodová zábava. 1. října vyšel nový zákon o spolcích, kterým byly spolky zrušeny a nahrazeny byly masovými organizacemi.

Armáda užívala dům asi tři roky a potom přešel pod Místní národní výbor a vznikla zde Osvětová beseda. Členové spolku se svému domu vyhýbali a scházeli se tajně. V 60. a 70. letech dům procházel generálními opravami a byl předán do užívání Městskému domu pionýrů a mládeže. Přibyly další klubovny, ateliér a fotokomora. V roce 1990 došlo ke změně názvu zařízení na Dům dětí a mládeže, v té době tu fungovalo přibližně okolo 40 kroužků různého zaměření.⁹⁴

Po roce 1989 se poslední žijící členové snažili o znovuoobnovení Spolku Metoděj a navrácení majetku. 28. června 1990 došlo k registraci Spolku Metoděj v Zábřeze a schválení předložených stanov. V tomto roce se také začalo jednat o navrácení Katolického domu zpět do rukou Spolku Metoděj, což se povedlo až v září 1991. Dům dětí a mládeže zde fungoval ještě do roku 1995. Po jeho přestěhování začali členové spolku přemýšlet, jak rozšířit jeho činnost. To se povedlo a následující rok byl o využití Katolického domu takový zájem, že ani nešlo vše zabezpečit dobrovolníky. Proto se spolek rozhodl zaměstnat Ludmilu Ryšavou jako provozní vedoucí. V době povodní v roce 1997 nabídl spolek prostory v Katolickém domě jako evakuační centrum pro občany z vedlejší vesnice Leštiny. Byl zde také umístěn humanitární sklad, shromažďovaly se zde věci ze sbírky, která se pořádala pro občany ze zatopených oblastí.

⁹³ JANŮ, E., KRŇÁVEK, P. *100 let v Katolickém domě*. 2010, s. 41-43.

⁹⁴ JANŮ, E., KRŇÁVEK, P. *100 let v Katolickém domě*. 2010, s. 44-46.

V tomto roce také Ludmilu Ryšavou vystřídala Lenka Hamplová, která byla jmenována ředitelkou Katolického domu a spolu se členy Metoděje zdárně rozvíjeli činnost v různých oblastech, například pořádali přednášky s duchovní a cestovatelskou tematikou, koncerty populární i vážné hudby a divadelní představení. Obnovili tradici maškarních plesů a dětských karnevalů. Spolek pořádal Velikonoční a Vánoční dílnu, pohádková divadelní představení nebo soutěžní odpoledne pro děti. Svůj prostor zde našlo také mnoho zájmových kroužků, ze kterých můžeme jmenovat například letecké modeláře, kroužek šermířů, sebeobrany nebo dětské pěvecké sbory a dětský dramatický kroužek. Také zde fungoval křesťanský zaměřený kroužek pro nejmenší děti – Sedmikrásek a Dívčí studio Agáta. Divadelní soubor dospělých Divadélko na okraji navázalo na předešlou divadelní tradici v Katolickém domě. Probíhaly zde také taneční kurzy pro dospělé.⁹⁵

Katolický dům začal také znovu sloužit jako duchovní centrum a místo, kde se setkávají věřící ze zábřežské farnosti, kde se konaly duchovní obnovy, dny rodin a farní dny na zahradě. Nějaký čas se tu také konaly celodenní duchovně-relaxační akce pro ženy s názvem Rebeka a různé náboženské a na rodinnou problematiku orientované semináře. Stálou klubovnu zde také měl Maminec, kde se setkávaly maminky na mateřské dovolené, a se kterým Metoděj spolupracoval na většině akcí pro rodiny. V roce 1998 se změnil na občanské sdružení Mateřské a rodinné centrum. Koncem devadesátých let byly provedeny terénní úpravy hřiště za Katolickým domem a v roce 2001 bylo slavnostně otevřeno nové dětské hřiště, které se sestávalo z dřevěných staveb, které byly vybudovány ve spolupráci se Střední odbornou školou památkové péče v Šumperku.

Od roku 2004 až dodnes je ředitelem Katolického domu Josef Klimek. Předsedou spolku Metoděj je Jiří Krňávek (od roku 1992). V dubnu tohoto roku byla poprvé pořádána akce Velikonoční beránek a na podzim Svatováclavský bramborák. O rok později přibyla další akce – Třeboňský kapr, následovaly Svatohubertské slavnosti. Roku 2007 se zde konaly dvě úspěšné výstavy, a to Codex Gigas, kterou navštívily tisíce lidí, a Svět očima Bible. Od roku 2000 provedl spolek Metoděj dílčí úpravy a rekonstrukce, například bezbariérový přístup do domu, rekonstrukci toalet, opravu altánu na zahradě za Katolickým domem, kde

⁹⁵ JANŮ, E., KRŇÁVEK, P. *100 let v Katolickém domě*. 2010, s. 49-52.

vznikl výdejní pult.⁹⁶ Ve spolupráci s MAS Horní Pomoraví došlo k úpravám na zahradě za domem. V roce 2015 prošel Katolický dům celkovou rekonstrukcí a bylo vybudováno nové parkoviště.

Nyní (2017) má spolek Metoděj 55 členů, od obnovení spolku po sametové revoluci počet členů stále klesá. Průměrný věk je cca 56 let. Ačkoli spolek nemá tolik členů jako při jeho založení, pořádá množství akcí pro veřejnost, na kterou je primárně zaměřen.⁹⁷ Někakou akci pro veřejnost pořádá nejméně jednou za měsíc. V posledních letech, například Zábavné odpoledne s hudbou a tancem, Zumba párty, O vínečku při cimbálu, Svatováclavský bramborák, Mumraj doby středověké, Maškarní ples, Country bál, Velikonoční beránek, Zahradní posezení, Farní den, Mikulášské odpoledne, Moravský vrabec, Misijní koláč a jiné. Z dalších aktivit můžeme jmenovat třeba Putování s Metodějem (jednodenní výlety o prázdninách určené pro děti a jejich rodiče), Mezinárodní den země, pořádání letních táborů, Manželské večery nebo Bambiriádu. V rámci spolku Metoděj také fungují různé zájmové kroužky a skupiny, z poslední doby můžeme připomenout např. Divadélko na okraji, Pěvecká schola od sv. Bartoloměje, skupina historického šermu VANIR, ZUMBA, Mažoretky DAREN, Taneční klub CRUSADO, výtvarně-přírodovědný kroužek, turisticko-přírodovědný kroužek CITRUS nebo Letečtí modeláři. Spolek Metoděj také své prostory často pronajímá jiným organizacím i soukromým osobám.⁹⁸

MěÚ Zábřeh spolek Metoděj podporuje a z rozhovoru vyplývá, že spolupráce je na velmi dobré úrovni. K financování spolek využívá dotace od města Zábřeha, i od Olomouckého kraje. Dotace od EU ze Strategického plánu LEADER byly využity na revitalizaci zahrady za domem – projekt Zahrada znovu živá.

Vyloženě politické ambice spolek nemá, ale jeden člen je v zastupitelstvu a další je současným starostou města Zábřeha. Spolek Metoděj je zaměřen na akce pro dospělé a

⁹⁶ JANŮ, E., KRŇÁVEK, P. *100 let v Katolickém domě*. 2010, s. 53-54.

⁹⁷ Rozhovor s předsedou spolku Metoděj, Jiřím Krňávkem.

⁹⁸ Katolický dům Zábřeh. <http://www.katak.cz>.

děti, věnuje se také seniorům. Při organizaci těchto akcí často spolupracuje s jinými organizacemi, které působí ve městě Zábřeze.⁹⁹

5.4.5 Spolek Orel jednota Zábřeh

Spolek Orel jako celostátní hnutí má dlouholetou tradici. Již kolem roku 1900 začaly vznikat první tělocvičné odbory při katolických spolcích. Důvodem byla netolerantnost a vylučování křesťansky smýšlejících členů ze Sokola. V roce 1909 bylo na Moravě již 34 křesťansko-sociálních tělocvičných odborů Orel, název vznikl podle slovinského vzoru.¹⁰⁰ V tomto roce také ústředí v Brně uspořádalo první zemský slet ve Vyškově, ten však skončil fyzickou potyčkou s členy Sokola. Tato událost měla velkou odezvu v českém tisku a následoval velký rozmach Orla v České republice.

Cílem spolku Orel jakožto křesťanské sportovní organizace je především podpora sportu pro všechny. Chce dávat sportu smysl, podporovat kladné vlastnosti člověka a provozovat sport, který je férový, ohlíží se na soupeře i spoluhráče. Spolek je vystavěn na pevných základech, které mu poskytují křesťanské hodnoty. Jeho heslem je „Modli se a pracuj! Modli se a sportuj!“ Kromě sportu se také věnuje kulturní činnosti – mnoho orelských jednot má například ochotnické divadlo nebo pěvecké soubory. Z duchovní činnosti můžeme připomenout pořádání poutí, nejvýznamnější duchovní akcí je orelská pouť na svatém Hostýně.

V letech 1909–1917 proběhlo několik orelských sletů a také v roce 1910 začal vycházet časopis Orel jako příloha prostějovského časopisu „Ječmínek. Počátkem roku 1923 začal vycházet oficiální věstník orelských odborů Orel. Stavěly se nové orlovny. Za 1. světové války orelské hnutí téměř zaniklo, hlavní kádr členstva narukoval na frontu a zůstaly jen ženy.

Společně se vznikem Československé republiky v roce 1918 došlo také k obnově Orla a znovu začal vycházet i časopis Orel. V roce 1919 byl svolán sjezd delegátů orelských odborů, na kterém bylo upozorněno na očekávaný kulturní boj, který se již projevil

⁹⁹ Rozhovor s předsedou spolku Metoděj, Jiřím Krňávkem.

¹⁰⁰ Rozhovor se starostkou spolku Orel Jednota Zábřeh, Mgr. Janou Kubíčkovou.

stržením Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze. Čím větší byly útoky proti Orlu, zejména ze strany Sokola, tím více si katolický lid uvědomoval důležitost spolků s katolickou výchovou. Tělocvičné odbory Orla při straně křesťansko-sociální byly zrušeny a vznikl samostatný ústřední spolek „Československý Orel“ se sídlem v Brně. Schváleno bylo také rozšíření Orla na Slovenko, zavedeno oslovení bratře, sestro a tykání při veřejném vystupování a v tělocvičnách. Byly také schváleny navržené stanovy, podle kterých byl Československý Orel jednotná organizace tvořená třemi autonomními organizačními celky. Proti tomuto se ohradil Orel v Čechách a chtěl zůstat samostatný jako dosud. Teprve v roce 1921 došlo ke spojení všeho Orelstva s ústředím v Brně. V období 1920–1922 došlo postupně ke zřízení žup v celé organizaci Československého Orla. Nadále pokračovaly slety, na kterých cvičili členové, žáci i dorost. Na tyto slety byli zváni také členové příbuzných organizací tělocvičných svazů například z Jugoslávie, Francie, Polska, Švýcarska nebo Katolického Sokola v USA. V této době se také na různých místech republiky stavěly hřiště, stadiony, Orlovny a Katolické nebo Lidové domy. V roce 1928 se konal také zemský slet Československého Orla v Bratislavě, který měl celostátní význam. V roce 1929 se v Praze uskutečnily Svatováclavské dny Orelstva, kterých se zúčastnil i prezident T. G. Masaryk.

V roce 1930 byly schváleny nové stanovy Orla, změnou bylo nové organizační uspořádání, tzn. ústředí, župy a jednoty. Roku 1932 zavedl Orel jako jediný povinnou brannou výchovu ve svých jednotkách a položil tak základy branné výchovy. Její význam narůstal s vývojem situace v Evropě. Rok 1938 byl posledním rokem před blížící se válkou, kdy aktivita v oblasti osvětové, tělovýchovné, sportovní, a hlavně branné byla na vysoké úrovni. Zřízení Slovenského státu znamenalo konec Orla na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. V Protektorátě Čechy a Morava musel Orel rozpustit své branné oddíly a odevzdat zbraně. Orel pokračoval ve svém úsilí až do roku 1941 a následně byla v roce 1942 jeho činnost ukončena a majetek zabaven nacisty.

Za druhé světové války vedl Orel protinacistický odboj, který si vyžádal mnoho lidských obětí. Na konci války, jak byly postupně osvobozovány kraje, obnovovaly se i jednoty a župy Československého Orla. Jeho činnost však netrvala dlouho, v roce 1948 vyšlo

poslední číslo časopisu Orel a oficiálně byl spolek Orel zrušen v roce 1950 komunistickým režimem.¹⁰¹

Po roce 1989 došlo k obnově spolku ve snaze navázat na tradici. V této době tvořili převážnou část členů Orla pamětníci a bývalí členové. Postupně začalo přibývat i mladých členů a začala úspěšně rozvíjet celá řada aktivit.¹⁰²

Nyní má Orel působnost po celém území České republiky, ústředí má v Brně. Dělí se na 23 žup a téměř 250 jednot.¹⁰³ Při svém největším rozkvětu měl spolek přibližně 270 000 členů, nyní je to okolo 17 000 členů. V Zábřeze se cvičenci začali scházet již od roku 1908, oficiálně byla skupina Orla založena v roce 1910 v obci Krumpach, který byl později připojen k Zábřehu, a byla začleněna do Olomoucké župy. Zábřežská jednota Orla patřila mezi první na severní Moravě. V roce 1922 se zábřežský okrsek odloučil od Olomoucké župy a vznikla župa Severomoravská, která v roce 1933 přijala jméno význačného olomouckého arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana. Pravděpodobně prvním praporem jednoty byl Svatováclavský prapor z roku 1929 pořízený ke Svatováclavskému miléniu.

V současnosti má župa Stojanova 7 jednot s přibližně 348 členy. Zábřežská jednota má 53 členů a počet členů v posledních letech stagnuje. Průměrný věk je cca 45 let. Přibližně před 10 lety stanovil Orel dvojí členství, a to členství řádné a přidružené (spotřební). Řádní členové se musí řídit stanovami a musí souhlasit s duchovní stránkou hnutí. Přidružení členové toto dodržovat nemusí, zase ale nesmí volit a nesmí se sami stát funkcionáři. Přidružení členové jsou většinou děti a dospělí, kteří se zúčastňují různých sportovních aktivit. Členské příspěvky musí platit jak řádní členové, tak i přidružení. K tomuto rozdělení došlo z důvodu odlivu majetků (např. orloven) z rukou křesťansky smýšlejících členů. Jednota Zábřeh nemá vlastní prostory jako některé jiné jednoty, například nedaleké Rovensko nebo Postřelmůvek, které mají vlastní orlovnu. Sídlem jednoty Orla Zábřeh je Katolický dům, který jí poskytuje zázemí hlavně pro sportovní činnost. Mezi pravidelné sportovní činnosti, které se konají každý týden, patří florbal pro děti, stolní tenis pro děti i

¹⁰¹ Křesťanská sportovní organizace Orel. <http://www.orel.cz>.

¹⁰² Rozhovor se starostkou spolku Orel Jednota Zábřeh, Mgr. Janou Kubičkovou.

¹⁰³ Křesťanská sportovní organizace Orel. <http://www.orel.cz>.

dospělé a cvičení pro ženy. Jednou ročně organizuje turistický pochod „Podhůřím Jeseníků“, který je hojně navštěvován, a turnaj ve stolním tenisu jak pro členy, tak i pro veřejnost. Kuželkářský turnaj pořádá jen pro členy spolku. Kulturní akce pořádá většinou ve spolupráci s ostatními spolky, například divadelní představení nebo pásmo ke Dni matek pořádané se spolkem Metoděj. Ke 100. výročí Orla pořádala jednota Zábřeh v Katolickém domě výstavu o historii spolku s kulturním programem. Z duchovních počínů můžeme jmenovat pravidelné poutě do Koclířova nebo celostátní pouť na sv. Hostýn, kterou pořádá ústředí spolku Orel a zábřežská jednota se jí zúčastňuje. Ústředí Orla pořádá pro své členy také duchovní obnovy.

Spolupráce s MěÚ Zábřeh je nyní dobrá, v minulosti tomu tak ale vždy nebývalo. Od města čerpá Orel jednota Zábřeh také dotace na svoji činnost. U Olomouckého kraje také o dotace žádá, většinou ale neuspěje. Z rozhovoru vyplývá, že záleží na tom, který politický proud právě na krajském úřadu schvaluje dotace. Část financí jednota dostává z ústředí, dříve když byl Orel akcionářem Sazky, finance z ústředí byly mnohem vyšší. Politické ambice Orel jednota Zábřeh nemá, i když dva členové jsou ve sportovní komisi a nynější starosta města Zábřeh je také členem Orla.¹⁰⁴

5.5 Porovnání vybraných spolků

Rozmanitost spolků ve městě Zábřeze je velká. Ze značného množství organizací, které zde fungují, bylo pro tuto práci vybráno pět spolků z různých oblastí veřejného života. Vybrané spolky se liší v činnosti, kterou vykonávají a na jakou cílovou skupinu směřují své akce konané pro veřejnost. Spolek Václav se zaměřuje výhradně na kulturní činnost, naproti tomu Metoděj nebo Hnízdo, mateřské a rodinné centrum nejsou takto vyhraněné, soustřeďují se na kulturní, výchovnou ale i sociální činnost. Divadelní představení, ale i jiné akce spolku Václav jsou určeny pro všechny věkové skupiny, Hnízdo cílí převážně na rodiny s dětmi a spolek Metoděj je více zaměřen na střední generaci a seniory. Orel Jednota Zábřeh je převážně sportovně orientovaný spolek, ale pořádá i akce kulturně nebo duchovně zaměřené. Aktivit, které pořádají členové Orla, se zúčastňují jak starší, tak i

¹⁰⁴ Rozhovor se starostkou spolku Orel Jednota Zábřeh, Mgr. Janou Kubíčkovou.

mladí lidé a děti. Myslivecký spolek Homola je jiný typ organizace, akcí pro veřejnost mnoho nepořádá, je zaměřený spíše na členy spolku a jejich společný zájem – myslivost. I tyto menší spolky, které nepořádají žádné velké akce pro veřejnost, mají pro občany města význam v tom, že podporují sociální inkluzi. Občané města se mohou, pokud chtějí, zapojit do jejich aktivit, a nezůstávat doma sami.

Spolek Homola má nejvíce členů středního věku, průměrný věk je cca 42 let. Podobně je na tom spolek Václav, který má průměrný věk členů cca 40 let. Členové spolku Orel jednota Zábřeh mají průměrný věk cca 46 let. Nejmladší členy má spolek Hnízdo, jejich průměrný věk je cca 30 let. Naopak nejstarší členy má spolek Metoděj, s průměrným věkem cca 56 let. Spolky se také podstatně liší v počtech členů. Nejvíce jich má Metoděj – 55 členů, potom následuje Orel jednota Zábřeh s 53 členy. Poměrně hodně členů má také spolek Václav, a to 30. Nejméně členů má spolek Homola, jen 10 aktivních členů. Spolek Hnízdo má sice také málo členů, a to jen 12, ale velká část maminek navštěvujících tento spolek není přímo členem spolku.

Většina spolků vzniká tak, že se nejdříve začne skupina občanů scházet neoficiálně s určitým zájmem. Po nějaké době tyto skupiny dospějí k rozhodnutí dát právní formu svému počínání a vznikají různé spolky a neziskové organizace. Některé spolky v Zábřeze mají dlouhou historii, některé naopak vznikly až po sametové revoluci. Jedním z nejstarších spolků je spolek Metoděj, který byl založen v roce 1892. Orel má také dlouholetou tradici, již v roce 1900 začaly po celé republice vznikat první tělocvičné odbory při katolických spolcích. V Zábřeze se tyto neoficiální odbory začaly scházet v roce 1908 a o něco později v roce 1910 byla založena první oficiální skupina Orla v Krumpachu. Spolek Homola byl sice založen až v roce 1990, ale navázal na činnost spolku Lázek, který zde fungoval již od roku 1979. Další dva porovnávané spolky Divadlo Václav a Hnízdo, mateřské a rodinné centrum vznikly ještě později, a to v roce 1998. Maminky z Hnízda se ale neoficiálně scházely již od roku 1993.

Financování vybraných spolků je také různé. Město více podporuje spolky, které jsou aktivní a jsou primárně zaměřeny na veřejnost. Spolek Metoděj čerpá dotace od města, kraje i z EU, dále získává finance z akcí, které pořádá, z pronájmu prostor Katolického

domu nebo z darů sponzorů. Protože tento spolek vlastní nemovitost, město přispívá na její provoz. Spolek Divadlo Václav čerpá dotace od města i z kraje. Ze své činnosti také nějakou část financí získá. Kulturní dům ve Václavově sice není jeho majetkem, ale stará se o něj a město Zábřeh a přispívá na jeho provoz. Orel jednota Zábřeh je na tom finančně jinak, od města dotace čerpá, ale od kraje ne, sice si podává žádosti, ale většinou neuspěje. Jednota Orel je jako jediný z porovnávaných spolků součástí celorepublikového hnutí a čerpá určitou část financí také z ústředí. Tento spolek nemá vlastní zázemí, prostory na činnost mu poskytuje Katolický dům. Spolek Hnízdo také nemá svou nemovitost a provozuje svou činnost v pronajatém prostoru. Činnost centra je financována převážně z dotací města, kraje a MPSV, příležitostně ze sponzorských darů. Spolek Homola financuje svoji činnost hlavně z příspěvků svých členů, prodeje ulovené zvěře a něco málo získá také z každoročního pořádání plesu. O dotace členové nežadají a pravděpodobně by na ně ani nedosáhli, jelikož se výrazněji nezapojují do veřejného života města. Většina spolků je financována z dotací a grantů, nejvíce využívají dotační programy města. Hospodaření spolků je zvláštní tím, že členové spolků pracují bez nároku na odměnu. Město jejich činnost podporuje, protože, kdyby si na zajištění určité akce objednalo firmu, určitě by to bylo finančně náročnější.

Spolky jako součást organizované občanské společnosti se také podílejí na participačním procesu na místní úrovni. Vybrané spolky sice nemají primárně politické ambice, ale ovlivňují dění ve městě. Někteří členové spolku Metoděj, Orla jednoty Zábřeh nebo Hnízda jsou členy zastupitelstva a jiní pracují v některé z komisí, které fungují jako poradní orgány rady města. Například nynější starosta František John je členem spolku Metoděj i Orla. Spolky Homola a Divadlo Václav nemají žádného člena v zastupitelstvu nebo komisi.

6 Závěr

Tato bakalářská práce byla zaměřena na spolkový a veřejný život ve městě Zábřeh. Jedním z cílů této práce bylo definovat roli místních spolků ve veřejném životě města a rozvoji obce. Spolky jako součást organizovaného občanského sektoru hrají podstatnou úlohu v životě a rozvoji města. Vyplývá to jak z provedeného výzkumu, tak i odpovědí dotazovaných respondentů. Jsou důležité nejenom tím, že obohacují kulturní, sportovní a sociální život obyvatel města, ale z jejich členské základny se často rekrutují občané, kteří se aktivně zapojují do samosprávy obce. I když spolky nemají primárně politické ambice, můžeme jejich členy vidět jako zastupitele, radní a jsou také odborníky v určitém oboru. Tohoto potenciálu využívají jako členové komisí rady města, jež jsou poradními orgány rady města. Mohli bychom se domnívat, že spolky, které se aktivně nezapojují do veřejného života nejsou důležité. Přesto tyto spolky plní svůj úkol v životě obyvatel města, a to tím, že poskytují možnost občanům setkávat se s lidmi, kteří mají stejné zájmy a nezůstávat sami doma. Tím také podporují sociální inkluzi seniorů i jiných ohrožených skupin občanů.

Dalším z cílů bylo charakterizovat a definovat socioekonomické ukazatele a vyhodnotit, jak ovlivňují veřejný a spolkový život města Zábřeha. Věková struktura obyvatelstva se mění a obyvatelstvo stárne jak na úrovni celorepublikové, tak i ve sledované obci. Přibývá občanů v seniorském věku a tento fakt se promítá i do tradičních spolků, kde se průměrný věk členů také zvyšuje. Některé spolky s dlouholetou tradicí v důsledku zvyšujícího se věku členů zanikly. Určitou nadějí je, že vznikají nové, většinou sportovně orientované organizace, kde je velký podíl členů právě z řad mladých lidí. Město se tyto mladé aktivní občany snaží co nejvíce podporovat. Dalším problémem je, že v posledních letech se více občanů z města odstěhovalo, než přistěhovalo. Celkový počet obyvatel klesá, a jsou to právě mladí lidé v produktivním věku, kteří odcházejí do větších měst za prací. Nezaměstnanost v obci je nad celorepublikovým průměrem i když za poslední tři roky mírně klesla, zřejmě v důsledku rostoucí ekonomiky. Určitou roli také hraje fakt, že podstatná část obyvatel v produktivním věku dojíždí za prací mimo obec a tím se jim zmenšuje prostor pro ostatní aktivity.

Z porovnání vybraných spolků, jakožto i z celkového pohledu na občanskou společnost ve městě Zábřeh vyplývá, že zde funguje velké množství spolků a zájmových organizací. Některé mají dlouholetou tradici, jako spolek Metoděj, Orel, Sokol nebo skautské oddíly Junáka. Jiné vznikly po roce 1989, například Mateřské a rodinné centrum Hnízdo nebo po roce 2000 sportovní kluby Utopia Bikes nebo RC Team Zábřeh. Většina těchto neziskových organizací je financována převážně z dotací. Město se snaží přispívat zejména aktivním organizacím, které pořádají akce pro veřejnost a význačnou měrou se podílejí na životě města. Z odpovědí dotazovaných členů spolků vyplývá, že k financování využívají nejvíce dotace od města, méně již z kraje nebo EU. Spolek Homola – Zábřeh dotace nevyužívá a financován je nejvíce z příspěvků členů spolku. Spolupráce místní samosprávy a spolků je na dobré úrovni, město spolkovou činnost podporuje a většina spolků využívá finanční podpory. Každoroční podpora v oblasti kulturní, sportovní a sociální je průměrně za posledních pět let cca 5 % z celkových výdajů města. Vedení města podporuje spolupráci organizací, které spadají pod město a místních spolků, nevnímá tyto organizace jako konkurenci.

Na závěr můžeme konstatovat, že spolky jako součást veřejného života obce mají nezastupitelnou úlohu. Můžeme to vidět také v historii, kdy totalitní režimy spolkovou činnost zakázaly a veřejný život postupně upadal. Konkrétně ve městě Zábřeh, kde žilo poměrně hodně Němců, měla také velký vliv na spolky germanizace. Nejprve zde vnikaly spolky německé a následně, jako odpověď české menšiny, spolky české. Dotazovaní radní i starosta města se shodnou na tom, že si bez těchto organizací neumí život ve městě Zábřeh představit.

Obrázek 2: Náměstí Osvobození Zábřeh

Zdroj: <http://www.zabreh.cz>

Obrázek 3: Masarykovo náměstí Zábřeh

Zdroj: <http://static.panoramio.com/photos/large/17690840.jpg>

Obrázek 4: Katolický dům – historická fotka

Zdroj: <http://www.katak.cz>

Obrázek 5: Katolický dům – současná fotka

Zdroj: <http://www.katak.cz>

Obrázek 6: Kostel sv. Barbory Zábřeh

Zdroj: <https://www.krasnecesko.cz>

Obrázek 7: Sokolovna Zábřeh

Zdroj: https://g.denik.cz/58/a3/sokolovna-zabreh20164_denik-630.jpg

7 Seznam použitých zdrojů

Knižní publikace

BALÍK, Stanislav. *Komunální politika. Obce, aktéři a cíle místní politiky*, 1. vyd., Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. 256 s. ISBN 978-80-247-2908-4.

BALÍK, Stanislav. Metodologie výzkumu komunální politiky. In Fiala, Petr, Strmiska, Maxmilián (eds.). *Víceúrovňové vládnutí: teorie, přístupy, metody*. Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-074-6.

BARTOŠ, Josef, DAVID, Zdeněk, FILIP, Zdeněk, HOŠKOVÁ, Miloslava, KAŠPÁRKOVÁ, Slavomíra, PAPAJÍK, David, PETRÍK, Patrik, PILKA, Kamil, SCHULZ, Jindřich. *Zábřeh – 750 let*. Zábřeh: Město Zábřeh, 2004. ISBN 80-239-4720-6.

BROKL, Lubomír a kol. *Reprezentace zájmů v politickém systému České republiky*. 1. vyd., Praha: SLON, 1997. 210 s. ISBN 80-85850-48-6.

ČERMÁK, Marek, VOBECKÁ, Jana a kol. *Spolupráce, partnerství a participace v místní veřejné správě: výzva, praxe, příslib*. 1. vyd., Praha: SLON v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, v. v. i., 2011. 181 s. ISBN 978-80-7419-067-4, ISBN 978-80-7330-202-3.

ČMEJREK, Jaroslav a kol. *Participace občanů na veřejném životě venkovských obcí ČR*. 1. vyd., Praha: Kernberg Publishing společně s Alfa Nakladatelstvím, 2009. ISBN 978-80-87168-10-3.

HÁJKOVÁ, Alena, NEBUŽELSKÁ, Miroslava, PAVLOK, Pavel. *Spolky a spolkové právo*. 1. vyd., Praha: C.H. Beck, 2015. 157 s. ISBN 978-80-7400-523-7.

HAKEN, Roman, HAVLÍN, František, MAREK, Ondřej, MIČKA, Pavel, NAWRATH, Martin, VACHŮNOVÁ, Zuzana. *Metodika participace aneb jak zapojit občany do rozhodování*. 1. vyd., Praha: Agora, o.p.s., 2016. ISBN 978-80-906397-0-6.

JANŮ, Emilie, KRŇÁVEK, Petr. *100 let v Katolickém domě*. 1. vyd., Zábřeh: Spolek Metoděj, o. s., 2010. ISBN 978-80-254-8712-9.

MALÍŘ, Jiří, 2014. *Občanské společnosti na Moravě. Spolky, strany, elity*. 1. vyd., Brno: Matice moravská, 2014. ISBN 978-80-87709-06-1.

MěÚ Zábřeh. *Ročenka města Zábřeh 2015*. Zábřeh: Město Zábřeh, 2015.

POŠTULKA, František. *Hejtmanství Zábřežské*. Vydáno nákladem učitelského spolku šumbersko-zábřežského, 1893, sestavil František Poštulka, učitel v Postřelmově.

SKOVAJSA, Marek a kol. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. 1. vyd., Praha: Portál, 2010. 376 s. ISBN 978-80-7367-681-0.

Zákony

Česká republika. Listina základních práv a svobod, usnesení č. 2/1993 Sb., ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR.

Česká republika. Ústava České republiky, Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ze dne 16. prosince 1992.

Česká republika. Zákon č. 106/1999 Sb., ze dne 11. května 1999, o svobodném přístupu k informacím.

Česká republika. Zákon č. 128/2000 Sb., ze dne 12. dubna 2000 o obcích (obecní zřízení).

Česká republika. Zákon č. 491/2001 Sb., ze dne 6. prosince 2001 o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů.

Česká republika. Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 3. února 2012, občanský zákoník.

Československo. Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., ze dne 9. ledna 1991, kterým se uvozuje Listina základních práv svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění ČSFR.

Internetové zdroje

ARES Ministerstva financí. Dostupný na WWW: <http://www.info.mfcr.cz>.

Českomoravská myslivecká jednota. Dostupný na WWW: <http://www.cmmj.cz>.

Český statistický úřad. Dostupný na WWW: <https://www.czso.cz>.

Český statistický úřad. VOLBY. CZ. Dostupný na WWW: <https://www.volby.cz>.

IDNES.CZ. Dostupný na WWW: <https://olomouc.idnes.cz>.

Katolický dům Zábřeh. Dostupný na WWW: <http://www.katak.cz>.

Křesťanská sportovní organizace Orel. Dostupný na WWW: <http://www.orel.cz>.

Mateřské a rodinné centrum Hnízdo. Dostupný na WWW: <http://www.hnizdozabreh.cz>.

Město Zábřeh. Dostupný na WWW: <http://www.zabreh.cz>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Dostupný na WWW: <https://www.mpsv.cz>.

Obec Václavov. Dostupný na WWW: <http://vaclavov.zabreh.cz>.

Rozhovory

Rozhovor se starostou města, RNDr. Mgr. Františkem Johnem, Ph.D. (2010 – dosud). Zábřeh, září 2016.

Rozhovor s radním města Zábřeh, Josefem Klimkem. Zábřeh, září 2016.

Rozhovor s radním města Zábřeh, PhDr. Zdeňkem Davidem. Zábřeh, září 2016.

Rozhovor s jednatelem spolku Divadlo Václav, p. Jiřím Matějčkem. Zábřeh, červen 2016.

Rozhovor s členem Mysliveckého spolku Homola – Zábřeh, p. Jiřím Sittou. Zábřeh, červen 2016.

Rozhovor s manažerkou Hnízda, mateřského a rodinného centra, Irenou Švédovou. Zábřeh, červen 2016.

Rozhovor s předsedou spolku Metoděj, Jiřím Krňávkem. Zábřeh, červenec 2016.

Rozhovor se starostkou spolku Orel Jednota Zábřeh, Mgr. Janou Kubíčkovou. Zábřeh, červenec 2016.

8 Přílohy

Příloha 1: Otázky pro radní a starostu města Zábřeh.....	70
Příloha 2: Otázky pro dotazované členy spolků	70

Příloha 1: Otázky pro radní a starostu města Zábřeh

1. Jak vnímáte spolky a zájmová sdružení ve městě Zábřeh?
2. Je těchto organizací ve městě málo nebo mnoho?
3. Jsou podle vás důležité ve veřejném životě města?
4. Jak vnímáte jako zastupitel provázanost těchto skupin a státní správy?
5. Spolupracuje město s těmito organizacemi při různých akcích?
6. Jste vy sám členem nějakého spolku, zájmové skupiny či neziskové organizace?
7. Jak hodnotíte financování těchto skupin – dotace, granty?

Příloha 2: Otázky pro dotazované členy spolků

1. Kdy byla vaše organizace založena?
2. Jakými aktivitami se zabýváte?
3. Kolik máte členů, jaký je trend (počet členů roste nebo klesá)?
4. Odhadněte průměrný věk členů.
5. Jaká je vaše spolupráce s MěÚ Zábřeh (jak často, v jaké šíři spolupracujete, spolupracuje se s nimi dobře nebo špatně, vychází vám vstříc, jak vy pomáháte)?
6. Spolupracujete s jinými organizacemi?
7. Máte nějaké politické ambice – jsou vaši členové v zastupitelstvu?
8. Jak často se scházíte – kde (vlastní prostory, pronajaté), akce pro členy?
9. Pořádáte také aktivity pro občany města – jaké a jak často?
10. Využíváte dotace, pokud ano, jaké (město, kraj, EU)?